

Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα εργασιών εκπαιδευομένων από το Επιμορφωτικό Πρόγραμμα του ΕΑΠ «Εκπαιδευτικοί και Διά Βίου Μάθηση» ως παραδείγματα καλής πρακτικής.

Δείτε τον πίνακα του Homer [“The Country School”](#). Ποιες ιδέες σας δίνει σε ό,τι αφορά στο ακόλουθο ερώτημα: Ποιοι παράγοντες προωθούν ή εγκλωβίζουν τις σχέσεις στην ομάδα;

Παρατηρώντας τον πίνακα του Homer “The country school” μπορούν να προκύψουν συμπεράσματα για τους παράγοντες που προωθούν τις σχέσεις στην ομάδα καθώς και αυτούς που τις εγκλωβίζουν. Καταρχήν το σχολείο φαίνεται να είναι από παλαιότερη εποχή και πιθανόν όχι στην Ελλάδα. Τα θρανία είναι διατεταγμένα περιφερειακά της αίθουσας ώστε οι μαθητές να έχουν οπτική επαφή με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους και με την δασκάλα. Όμως, δεν ευνοεί τους μαθητές που θέλουν να σημειώσουν ή να γράψουν διότι τότε γυρίζουν προς τον τοίχο. Η διάταξη σε σχήμα “Π” ευνοεί την ομαδικότητα, αλλά θα ήταν προτιμότερο, οι μαθητές να κάθονται από την πίσω μεριά των θρανίων, ώστε η οπτική επαφή να υπάρχει συνεχώς. Ίσως στον συγκεκριμένο πίνακα τα θρανία να είναι σε αυτή τη θέση πρόχειρα διατεταγμένα ώστε να κερδίσουν ελεύθερο χώρο στο κέντρο της αίθουσας για την εκπόνηση κάποιας δραστηριότητας.

Επιπλέον, υπάρχουν κάποιοι μαθητές που δουλεύουν σε ομάδες αλλά και κάποιοι που δουλεύουν ατομικά. Οι μαθητές κατά βάση είναι χωρισμένοι σε «αγόρια-κορίτσια» αλλά και με βάση την ηλικία τους. Η συνεργασία κι η ομαδικότητα προωθούν την ασφάλεια ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, δημιουργούν κλίμα εμπιστοσύνης, αλληλοεκτίμησης και φιλίας. Οι κοινοί στόχοι, η επικοινωνία, η συνεργασία κι η αλληλεπίδραση συνεισφέρουν στο καλό κλίμα και προωθούν τη μάθηση. Όμως, θα ήταν ίσως προτιμότερο, αν υπήρχε ομοιογένεια ως προς την ηλικία κι ανομοιογένεια ως προς το φύλλο, διότι θα είχαν κοινά ενδιαφέροντα και θα υπήρχε μεγαλύτερη συνοχή στην ομάδα.

Παρατηρώντας πιο προσεκτικά φαίνεται ότι ένα παιδάκι κλαίει δημιουργώντας αρνητικό κλίμα και προβληματισμό κυρίως στο κορίτσι που κάθεται δίπλα του. Οι υπόλοιποι συμμαθητές του, όπως κι η δασκάλα φαίνονται αδιατάραχοι τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Το παιδί ίσως έχει ενοχληθεί από κάποιο αρνητικό σχόλιο ή από έντονη κριτική που δέχτηκε. Αν υποθέσουμε οι συμμαθητές κάνουν υπομονή, ίσως αυτό δεν κρατήσει για πολύ και πιθανότατα γρήγορα να χαλάσει η ισορροπία στην τάξη και να δημιουργηθεί κλίμα δυσαρέσκειας από τους συμμαθητές του. Αν η δασκάλα δεν παρέμβει εγκαίρως και με τον κατάλληλο τρόπο να επαναφέρει τις ισορροπίες, το πιο πιθανό είναι να δημιουργηθούν συγκρούσεις ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Η ομάδα έχει δυναμικότητα μόνο αν τα μέλη της έχουν στενή σχέση μεταξύ τους, αν επικρατεί κλίμα αμοιβαίας κατανόησης και αλληλοβοήθειας. Αν το παιδί νομίζει ότι δεν είναι αποδεκτό ή ότι υστερεί σε σχέση με τις ικανότητες των άλλων παιδιών, πιθανότατα να επηρεάσει αρνητικά και την υπόλοιπη ομάδα.

Παρατηρώντας τα παιδιά φαίνεται ότι κάποιοι μαθητές είναι ξυπόλυτοι, δείγμα οικονομικού προβλήματος. Από τη άλλη μεριά όμως, τα άλλα παιδιά φοράνε παπούτσια. Αυτή η κατάσταση, ειδικά στα μικρά παιδιά δημιουργεί το αίσθημα της ζήλειας αλλά και το φόβο ότι θα αποδοκιμαστούν ή ότι θα απορριφθούν από τους υπόλοιπους. Το σχολείο, λοιπόν, για αν αποφύγει αυτή την κατάσταση, οφείλει να επιβάλλει την ομοιογένεια, δηλαδή ή όλα τα παιδιά να φοράνε παπούτσια την ώρα του σχολείου ή όλοι να αφήνουν τα παπούτσια τους έξω από την τάξη- αν βεβαία υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές θέρμανσης ή έστω η χρήση μίας μοκέτας. Έτσι δεν θα υπάρχει κλίμα ανταγωνισμού ή επίκρισης.

Παρατηρώντας την δασκάλα, καταρχήν εντυπωσιάζει η σωματική της διάπλαση διότι είναι δυσανάλογη με την έδρα, τον πίνακα και τους υπόλοιπους μαθητές. Αυτό μάλλον είναι για να φανεί η υπεροχή και να τονιστεί το κύρος της. Το ύψος της σε συνδυασμό με το αυστηρό της βλέμμα κι η αδιαφορία της για το παιδί που κλαίει, δείχνουν μία δασκάλα αποστασιοποιημένη από την ομάδα των παιδιών. Με αυτό τον τρόπο, δεν μπορεί να προάγει την ομαδική συνεργασία τόσο εύκολα όσο αν συμμετείχε κι η ίδια. Τα παιδιά θα ένιωθαν μεγαλύτερη ασφάλεια αν θεωρούσαν τη δασκάλα πιο κοντά τους –χωρίς όμως να χαθούν τα όρια και να χαλάσει η ισορροπία. Φαίνεται ότι αυτή η στάση της δεν φέρνει την ισορροπία.

Η εσωτερική διακόσμηση της τάξης είναι φτωχή έως ανύπαρκτη, τα χρώματα είναι μουντά, το πάτωμα φαίνεται να έχει τρύπες κι ο τοίχος να είναι μουχλιασμένος. Αυτή η αισθητική του χώρου είναι αποκρουστική για τους μαθητές, δεν τους δημιουργεί το αίσθημα να θέλουν με ευχαρίστηση να βρίσκονται εκεί αλλά ίσως τους κάνει να θέλουν να ξεφύγουν από αυτό το χώρο είτε κυριολεκτικά είτε με την φαντασία τους. Αν όμως με συλλογική δουλειά, γινόταν κάποιες αλλαγές σίγουρα θα υπήρχαν καλύτερα αποτελέσματα. Για παράδειγμα θα μπορούσε η δασκάλα να κολλήσει στους τοίχους της τάξης τις ζωγραφιές των μαθητών ή κάποιο ομαδικό πόστερ των μαθητών ή κάποιες γλάστρες με λουλούδια. Επιπλέον, θα μπορούσαν με χρήματα του σχολείου να αγοράσουν χαρούμενα χρώματα και να βάψουν τους τοίχους της τάξης καθώς και υλικά για να επισκευαστεί η αίθουσα. Με την ομαδική βοήθεια των δασκάλων, των γονιών και των παιδιών καθώς και των ίδιων των μαθητών θα μπορούσε να αναβαθμιστεί το επίπεδο της τάξης. Με αυτό τον τρόπο θα έχουν περισσότερο το αίσθημα της φροντίδας του χώρου διότι θα είναι δική τους δημιουργία αλλά δημιουργείται και καλύτερο κλίμα για καλύτερο απόδοση. Σε αντίθεση με τον εσωτερικό χώρο, ο εξωτερικός φαίνεται πιο ελκυστικός για τα παιδιά, το πράσινο σε συνδυασμό με την ηλιοφάνεια, ευνοούν στο καλό κλίμα και στη μάθηση.

Είναι στο χέρι μας, λοιπόν, σαν εκπαιδευτικοί να προωθήσουμε ή όχι το καλό κλίμα μιας ομάδας και συνεπώς την μάθηση. Προσωπικά θεωρώ ότι ο εκπαιδευτικός πρέπει να παρεμβαίνει όταν βλέπει ότι κινδυνεύει να χαλάσει το καλό κλίμα της τάξης, για να επαναφέρει τις ισορροπίες στην ομάδα αλλά πάντα με λεπτό και διακριτικό τρόπο, χωρίς να φαίνεται ότι επεμβαίνει.

N. Νικολακάκη, Καθηγήτρια Φυσικών Επιστημών

Στον πίνακα του Homer, *The country school*, παρατηρούμε αρχικά πως στη μέση του πίνακα βρίσκεται η δασκάλα, με το βιβλίο στο χέρι, και φαίνεται σαν να «προεδρεύει» της τάξης αυτής. Μια τάξη η οποία αποτελείται από παιδιά διαφορετικής ηλικίας και έτσι μοιάζει με μονοθέσιο σχολείο. Τα παιδιά στον πίνακα είναι χωρισμένα ανά φύλο. Συγκεκριμένα, στα αριστερά του πίνακα βρίσκονται τα αγόρια, ενώ στα δεξιά κυρίως τα κορίτσια. Τα παιδιά μοιράζονται τα βιβλία και φαίνεται πως μερικά διαβάζουν, μερικά γράφουν, ενώ άλλα παρακολουθούν το μάθημα. Σε κάθε περίπτωση είναι χωρισμένα σε μικρότερες ομάδες. Τα αγόρια στην πλειοψηφία τους δεν φοράνε παπούτσια σε σύγκριση με τα κορίτσια. Ο πίνακας αυτός βγάζει μια ηρεμία, μια υπακοή. Το μόνο στοιχείο που «σπάει» αυτή την ηρεμία είναι στα δεξιά του πίνακα το μικρό αγοράκι που κλαίει. Είναι το μόνο αγόρι που κάθεται δίπλα σε κοριτσάκι. Η δασκάλα κοιτάει από την αντίθετη μεριά σαν να προσπαθεί να μην του δώσει σημασία. Ίσως είχε προηγηθεί κάποια σύγκρουση μεταξύ τους.

Επιπλέον, παρατηρούμε ότι η αίθουσα είναι πολύ λιτή, άδεια και σκοτεινή και έρχεται σε αντίθεση με το φως και το ανοιξιάτικο-αγροτικό τοπίο που φαίνεται από τα παράθυρα. Τα λουλούδια πάνω στην έδρα της δασκάλας είναι εκείνα που δίνουν μια διαφορετική πνοή στην άδεια αίθουσα και συνδέουν το εσωτερικό με το εξωτερικό.

Παρατηρώντας τον πίνακα βλέπουμε πως τα παιδιά είναι χωρισμένα σε μικρές ομάδες, υποομάδες δηλαδή, εάν θεωρήσουμε αυτή τη σχολική τάξη ως ομάδα στο σύνολο της. Οι υποομάδες αυτές είναι αναπόφευκτο να δημιουργηθούν καθώς αποτελούν μέρος της δυναμικής μια ομάδας, και δεν αποτελούν

κίνδυνο για τη διάσπαση ή σύγχυση της ομάδας όταν σχηματίζονται με κάποιο σκοπό, για να συζητήσουν ένα θέμα και δεν εδραιώνονται σε μόνιμο επίπεδο. Οι υποομάδες λοιπόν που παρουσιάζονται θα μπορούσαμε να πούμε πως προωθούν τις σχέσεις των μαθητών γιατί ίσως συνεργάζονται μεταξύ τους για σκεφτούν ή να λύσουν μια δραστηριότητα που τους έθεσε η δασκάλα τους. Εάν υποθέσουμε ότι είναι ένα μονοθέσιο σχολείο είναι λογικό τα παιδιά να λειτουργούν σε μικρότερες ομάδες για να μπορεί και η δασκάλα να διδάσκει ταυτόχρονα σε όλες τις τάξεις.

Ένα βασικό σημείο του πίνακα είναι η δασκάλα, ο συντονιστής δηλαδή, της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ο συντονιστής πρέπει να είναι ενήμερος για την ύπαρξη των ομάδων, τις προσδοκίες τους, τις προσωπικές ιδιαιτερότητες του καθενός για να μπορεί να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε σύγχυση προκύψει που θα κλονίσει την ευημερία της συνολικής ομάδας. Θα πρέπει να κάνει συνεχείς εκτιμήσεις και να βοηθάει την ομάδα να ξεπεράσει τις αντιστάσεις της και οτιδήποτε είναι καταστροφικό ή δυσλειτουργικό γι' αυτήν. Όσον αφορά τη δασκάλα ,λοιπόν, είναι όρθια στο κέντρο της τάξης και δείχνει ότι έχει τον ρόλο του συντονιστή. Ο ρόλος του συντονιστή είναι απαραίτητος για να προωθηθούν οι σχέσεις των μαθητών μέσα στην ομάδα, καθώς επίσης και να οργανωθεί το μάθημα.

Γενικά, παρατηρούμε ότι τα παιδιά είναι ήσυχα, όσοι κάνουν μάθημα προσέχουν στο μάθημα, οι υπόλοιποι εργάζονται χωρίς να ενοχλούν. Η συμπεριφορά τους φαίνεται ότι είναι αποδεκτή από την ομάδα. Αυτό τους δημιουργεί και το αίσθημα της αποδοχής και της ασφάλειας μέσα σε αυτήν.

Το μόνο που διασπά αυτή την ήσυχη τάξη είναι το μικρό αγοράκι που κλαίει. Η απειλή της ασφάλειας του μέσα στην ομάδα, ίσως από κάποια σύγκρουση του με κάποιο μέλος της ομάδας, τον οδήγησε να εκφράσει το θυμό και τη δυσαρέσκεια του. Το ότι ένιωσε ότι χάνει την ασφάλεια του είναι ένα γεγονός που εγκλωβίζει τις σχέσεις των μαθητών και δεν τις προωθεί. Η δασκάλα, βλέποντας το μαθητή να μην μπορεί να χειριστεί τα συναισθήματα του και ότι κινδυνεύει να διασπαστεί η συνοχή της ομάδας ίσως θα έπρεπε να πάει να το συζητήσει ανοιχτά μαζί του, για να δείξει πως μέσα στην ομάδα οι διαφορές και τα προβλήματα μπορούν να εκφραστούν με ασφάλεια. Μέσα από τον πίνακα, όμως, βλέπουμε πως εκείνη στρέφει το κεφάλι από την άλλη μεριά αγνοώντας όσο μπορεί αυτήν τη συμπεριφορά. Βέβαια, ίσως είναι και αυτό μια τακτική να αφήσει το παιδί να «συμβιβαστεί» και να ακολουθήσει τους κανόνες της υπόλοιπης ομάδας. Μην ξεχνάμε πως ο καθένας προσπαθεί να γίνει αποδεκτός από την ομάδα του, υιοθετώντας κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές.

Επιπλέον, στον πίνακα δεν παρατηρείται κάποια ακαμψία στην ομάδα ή χάος. Παρόλο που τα παιδιά είναι διασκορπισμένα ή κάποια κάθονται και μόνα τους όπως το αγόρι στα αριστερά, δίνουν την αίσθηση ότι δουλεύουν και λειτουργούν ομαδικά, και κάνουν ότι τους έχει ανατεθεί.

Τέλος, η άδεια και σκοτεινή τάξη δεν παρέχει κανένα ερέθισμα στα παιδιά και έτσι δεν δημιουργεί ένα κατάλληλο και ενδιαφέρον κλίμα, μέσα στο οποίο θα προωθείται η μάθηση. Η απουσία κατάλληλου κλίματος είναι παράγοντες που εγκλωβίζει τις σχέσεις μεταξύ των μελών μιας ομάδας και τις επηρεάζει αρνητικά.

Ε. Καρατζά, Εκπ. Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο πίνακας κατασκευάστηκε το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, καταλαβαίνουμε πόσο δικαιολογημένα είναι η διάταξη των μαθητών στο χώρο: τα κορίτσια κάθονται από τη μία πλευρά ενώ τα αγόρια από την άλλη. Έτσι, στον πίνακα έχουμε ένα πρώτο διαχωρισμό της ομάδας με βάση το φύλο, γεγονός που πιστεύω δημιουργεί προβλήματα στην επικοινωνία και δράση της ομάδας. Αυτός ο διαχωρισμός πιθανότατα αντανακλά τη θρησκευτική-εκκλησιαστική αντίληψη περί της διάταξης ανδρών και γυναικών στο χώρο της εκκλησίας κατά την παρακολούθηση της Θείας Λειτουργίας, όπου οι άνδρες κάθονται σε αντίθετη πλευρά από τις γυναίκες. Μόνη εξαίρεση στον πίνακα αποτελούν τα δύο μικρότερα παιδιά που κάθονται μαζί.

Την τάξη παρακολουθούν παιδιά διαφορετικών ηλικιών και άρα γνωστικού επιπέδου, γεγονός που παραπέμπει σε ένα είδος μονοθέσιου και πιθανότατα ολόημερου σχολείου που παρακολουθούσαν τα παιδιά κάποιας αγροτικής περιοχής. Η διάταξη των θρανίων σε ένα μεγάλο Π βοηθά να επικεντρώνονται τα παιδιά στις εργασίες που κάνουν στους μεγάλους πάγκους-θρανία. Η συνύπαρξη μεγαλύτερων και μικρότερων παιδιών ευνοεί την εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου (peer-teaching) που προωθεί την ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ των μελών της ομάδας.

Ο πίνακας, με το άπλετο φως μέσα στην αίθουσα και τον ανοιξιάτικο καιρό εκτός αυτής, μεταδίδει ένα κλίμα θετικό, μια αίσθηση ευχαρίστησης και ασφάλειας. Η νεαρή δασκάλα φαίνεται περισσότερο ως συμπαραστάτης στο έργο των παιδιών παρά ως ένα πρόσωπο απειλητικό στη διαδικασία της μάθησης. Δημιουργείται έτσι ένα αίσθημα αποδοχής και κυριαρχεί το αίσθημα 'του ανήκειν', παράγοντας θετικούς για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού μαθησιακού περιβάλλοντος.

Στον πίνακα δεν γίνεται διακριτή η ύπαρξη συγκεκριμένων ρόλων (ηγέτη, αποδιοπομπαίου τράγου, αμφισβητία κλπ). Η αίθουσα είναι γυμνή από εποπτικό υλικό ή άλλα κατάλληλα ερεθίσματα που να διεγείρουν την περιέργεια για μάθηση. Μόνη πηγή γνώσης αποτελούν τα βιβλία που κρατούν οι μαθητές και η δασκάλα.

A. Γκιλίρη, Καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας

Ο πίνακας του Winslow Homer "The country school" απεικονίζει μια τάξη το 1871 σε ένα φτωχικό σχολείο στην εξοχή. Σ' αυτό τον πίνακα πολλοί παράγοντες προωθούν και άλλοι εμποδίζουν να αναπτυχθούν δημιουργικές σχέσεις σ' αυτή την ομάδα.

Σημαντικό παράγοντα αποτελεί η αισθητική της αίθουσας. Το φως του ήλιου που χύνεται στην αίθουσα δημιουργεί **ευχάριστη διάθεση** σε αντίθεση με τα κάγκελα στα παράθυρα και τους τοίχους της σχολικής τάξης που είναι γυμνοί χωρίς χρώμα, αφίσες, ζωγραφιές και εργασίες των μαθητών, καθώς και με τα έπιπλα που είναι πολύ παλιά και φθαρμένα. Στην έδρα παρατηρούμε ότι υπάρχει ένα μικρό βάζο με λουλούδια, το καπέλο κρεμασμένο στον τοίχο, πράγματα που δείχνουν επιμέλεια και φροντίδα. Παρ' όλο το λιτό σκηνικό (φτωχικό), η τάξη αποπνέει μια ζεστή και γλυκιά ατμόσφαιρα. Η διάταξη των θρανίων ευνοεί τη **διαμαθητική επικοινωνία** και προσφέρεται άριστα και για τη **δασκαλομαθητική επικοινωνία**, επειδή όλοι οι μαθητές αισθάνονται να είναι κοντά στην εκπαιδευτικό και έχουν τη δυνατότητα **οπτικής** επαφής μαζί της. Αυτό είναι θετικό στοιχείο για την ανάπτυξη της σχέσης τους, γιατί τα μάτια παίζουν σημαντικό ρόλο στην **διαπροσωπική** επικοινωνία. Βέβαια το αρνητικό είναι ότι τα θρανία είναι τοποθετημένα προς τους τοίχους και όσοι μαθητές γράφουν ή λύνουν κάτι έχουν γυρισμένη την πλάτη προς την έδρα και δεν έχουν **οπτική επαφή** με τη δασκάλα εκτός από τα δύο μικρότερα που βρίσκονται στο παγκάκι. Τα αγόρια βρίσκονται χωριστά από τα κορίτσια, αρκετά μακριά, με εξαίρεση το μικρό αγοράκι δεξιά που κλαίει. Αυτό το γεγονός δε βοηθάει να δημιουργηθούν σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στα δύο φύλα.

Οι μαθητές κάθονται **ανά ομάδες**, ανάλογα με την ηλικία τους. Τα τρία κοριτσάκια με τα κόκκινα φορέματα στα δεξιά που προσέχουν στο μάθημα δίνουν μια εικόνα συνεργατικού κλίματος. Η **εργασία σε ομάδες** δίνει τη δυνατότητα να αναπτύξουν **ομαδικό πνεύμα** και να δουλέψουν **συνεργατικά**.

Η δασκάλα βρίσκεται στο κέντρο της αίθουσας, έχει άμεση επίβλεψη όλων των μαθητών και η έδρα της είναι τοποθετημένη λοξά προς το μέρος των δύο μικρότερων μαθητών, προφανώς για να τους παρέχει περισσότερη φροντίδα. Στέκεται σταθερά πίσω από την έδρα της, δε βρίσκεται πολύ κοντά στα παιδιά, διατηρεί μια σχετική απόσταση από αυτά. Η στάση του σώματός της, αγέρωχη και στητή, δε γέρνει σε καμία πλευρά, δείχνει ότι η συμπεριφορά της θέλει να είναι **ίση** προς τους μαθητές όλων των τάξεων και ότι είναι σταθερή στις αποφάσεις της. Αποπνέει **σταθερότητα** και **ασφάλεια**. Η κλίση του κεφαλιού της προς το αγόρι που μιλάει, δείχνει ότι ενδιαφέρεται για το κάθε παιδί χωριστά και ότι είναι έτοιμη να

προσφέρει τη βοήθειά της σε όποιον τη χρειαστεί. Η στάση της δημιουργεί ένα κλίμα **αποδοχής και εμπιστοσύνης**.

Το μικρό παιδάκι που κλαίει δείχνει ότι κάποιο περιστατικό έχει προηγηθεί, ίσως κάποια αταξία που έχει σχέση με τα πεταμένα και μαδημένα λουλούδια στο πάτωμα και προφανώς έχει τιμωρηθεί. Παρατηρώ ότι στα θρανία των αγοριών βρίσκεται ένα βιβλίο στο κάθισμα. Προφανώς εκεί καθόταν ένας μαθητής που μπορεί να συμμετείχε στο περιστατικό. Ο μικρός μαθητής έχει εγκαταλείψει την εργασία του, δημιουργεί κάποια ενόχληση και είναι ο μόνος που δε συμβαδίζει με το ρυθμό τάξης. Εντύπωση προκαλεί ότι κανείς δε δίνει σημασία στο μικρό αγοράκι. Η τάξη δε δείχνει να ενοχλείται από τη συμπεριφορά του, συνεχίζει να εργάζεται δημιουργικά και δείχνει να βρίσκεται σε μια ατμόσφαιρα ηρεμίας. Η δασκάλα, που η στάση της φανερώνει ότι το έχει υπόψη της, συνεχίζει απερίσπαστη το μάθημά της, χωρίς να του δίνει φανερή προσοχή. Μόνο η μικρή κοπελίτσα που είναι στην αντίστοιχη ηλικία το κοιτάει και φαίνεται ότι ενδιαφέρεται για το πρόβλημά του. Οι υπόλοιποι μαθητές μεγαλύτερων ηλικιών δεν έχουν τα ίδια ενδιαφέροντα με το μικρό, δε συναισθάνονται το πρόβλημά του. Αυτή η **διαφορετικότητα** τον δυσκολεύει να δημιουργήσει φιλικές σχέσεις και δεν τον βοηθάει να **ενσωματωθεί** εύκολα στην ομάδα.

Από την άλλη πλευρά όμως, η σχολική τάξη που συγκροτείται από μαθητές διαφόρων ηλικιών έχει συνηθίσει να δουλεύει με κάποιους αναπόφευκτους θορύβους, όπως και μικροαναστατώσεις από τους υπόλοιπους μαθητές που εκείνη τη στιγμή κάνουν κάποια διαφορετική εργασία από τη δική τους. Τα οφέλη των μαθητών σ' αυτά τα σχολεία είναι πολλαπλά. Έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν **κοινωνικές και ηθικές** ικανότητες, (προστασία και βοήθεια των μεγαλύτερων προς τους μικρότερους, σεβασμός των μικρότερων προς τους μεγαλύτερους, αδελφική αγάπη), αυξάνεται το πνεύμα **συνεργασίας και αλληλοβοήθειας**.

Η δασκάλα του μονοθέσιου αυτού σχολείου, που το έργο της είναι ιδιαίτερα δύσκολο γιατί ασκεί διοικητικό και παιδαγωγικό ρόλο ταυτόχρονα, με τη στάση της φαίνεται να έχει αποκαταστήσει ένα κλίμα τάξης, σταθερότητας και ασφάλειας.

Γ. Διαμαντάτου, Καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας

Οι παράγοντες που προωθούν τις σχέσεις σε μια ομάδα είναι πρώτιστα η διαμόρφωση ενός κλίματος εμπιστοσύνης, ασφάλειας και αποδοχής μεταξύ των μελών της με τη συνέργεια του εκπαιδευτικού. Πρέπει να υπάρχει αμοιβαιότητα, αλληλοσεβασμός και αμοιβαία εκτίμηση, ώστε τα μέλη της να μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα. Για να υπάρξουν τα παραπάνω πρέπει να υπάρχει συναισθηματική εμπλοκή των μελών της ομάδας, κουλτούρα ομαδικότητας και συλλογικής δράσης. Αντίθετα, παράγοντες που εγκλωβίζουν τις σχέσεις των μελών μιας ομάδας είναι η κακή οργάνωσή της, η απουσία κοινών στόχων, η έλλειψη βοήθειας και υποστήριξης από τον εκπαιδευτικό.

Στον Πίνακα του Homer παρατηρούμε μια τάξη με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπου η λειτουργία των ομάδων δεν είναι ορατή. Πιθανολογώ ότι είναι ένα μονοθέσιο δημοτικό σχολείο της αγγλικής υπαίθρου, μιας άλλης εποχής. Υπάρχουν τόσο στοιχεία που θα προωθούσαν, όσο και αυτά που θα εγκλωβίζαν τις σχέσεις της ομάδας, ανάλογα με τον τρόπο που ερμηνεύει ο δέκτης τον πίνακα.

Στα πρώτα ανήκουν:

-**το μέγεθος της αίθουσας**: μεγάλη και άνετη, δίνει ένα αίσθημα ελευθερίας, δίνει ένα στόχο για «μεγάλωμα» των στόχων και των επιδιώξεων των παιδιών. Στη σημερινή εποχή, ο άπλετος ελεύθερος χώρος θα επέτρεπε την πραγματοποίηση κινητικών ασκήσεων, παιχνιδιών ρόλων, χωρίς συνεχείς αλλαγές στη διάταξη των θρανίων, τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης των παιδιών.

-**τα μεγάλα παράθυρα**: επιτρέπουν την είσοδο του φυσικού φωτός, το χαλάρωμα και την ενατένιση του τοπίου και αποσειούν το αίσθημα εγκλωβισμού που αισθάνονται σήμερα πολλά παιδιά. Βέβαια, υπάρχει η πιθανότητα κάποιοι να χαζεύουν έξω από τα παράθυρα, αλλά αυτό όσο και αν εμποδίζει τη γνωστική διαδικασία, δεν αποτελεί υποχρεωτικά ανασταλτικό παράγοντα για τις σχέσεις της ομάδας.

-το φυσικό φως: προσφέρει καθαρότητα και διαύγεια στο τοπίο, προτρέπει σε ειλικρινείς και αληθινές σχέσεις.

-η θέα προς τη κατάφυτη ύπαιθρο: δίνει ένα αίσθημα ελευθερίας, προτρέπει σε οραματισμούς, στις μέρες μας θέτει τα θεμέλια του αειφόρου σχολείου, συνδέοντας τον άνθρωπο με τη φύση.

-η χαλαρή διάθεση, το αίσθημα ελευθερίας και αυτενέργειας: η τάξη δεν έχει τη συνηθισμένη διάταξη, οι μαθητές κάθονται άνετα όπως βολεύονται, στοιχεία που δημιουργούν κλίμα ασφάλειας. Στις μέρες μας, καλό είναι αυτό βέβαια να οριοθετείται με κάποιους κανόνες, έτσι ώστε οι μαθητές να μην το παρακάνουν, διασπώντας τη συνοχή του τμήματος.

-η απουσία της παραδοσιακής θέσης, η μετωπική θέση των περισσότερων παιδιών: δεν υπάρχουν οι συνηθισμένες σειρές με θρανία, αλλά μια διάταξη που θυμίζει περισσότερο τη διάταξη Π, όπου τα παιδιά μπορούν να μιλούν και να κοιτάζονται ελεύθερα, δεν υπάρχουν ανισότητες και προωθείται η ειλικρίνεια. Σε αυτή την περίπτωση η δασκάλα θα έπρεπε να κάθεται στο ίδιο ύψος με τα παιδιά, κάτι που δεν γίνεται εδώ, κάθεται όμως στο κέντρο, δημιουργώντας γύρω της μια αίσθηση παρέας και συντροφικότητας. Στον πίνακά μας βέβαια, υπάρχουν και γυρισμένες πλάτες, που θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν ως διαφοροποιημένες εργασίες.

-η θέση της δασκάλας στο κέντρο: δηλώνει ισότιμη απόσταση από όλους, διάθεση συνεργασίας και θέληση καθοδήγησης όλων ταυτόχρονα. Η διατήρηση αυτής της ίσης απόστασης προστατεύει την ομάδα από αντιδικίες και αισθήματα ανισότητας και διακρίσεων.

-η στάση της δασκάλας είναι φιλική και άνετη: το πρόσωπό της είναι ήρεμο και γαλήνιο, δε φαίνεται να φωνάζει διασφαλίζοντας έτσι ένα κλίμα σιγουριάς και ασφάλειας, ενώ προτρέπει τα παιδιά σε ελεύθερη έκφραση.

-η πιθανότητα να ανήκει στην ίδια κοινωνική τάξη με αυτά, θα βοηθούσε στη διαμόρφωση κλίματος οικειότητας και φιλικότητας ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Αν της ανήκει το κρεμασμένο αγροτικό καπέλο, δηλώνει ότι συμμετέχει στις εργασίες του χωριού, κάτι που βοηθά την εκπαιδευτικό να είναι φιλική προς τους γονείς, να διατηρεί ένα σχολείο ανοιχτό προς την τοπική κοινωνία, να κατανοεί τις ανάγκες και τα προβλήματα των μαθητών της και να διαμορφώνει αντίστοιχες δραστηριότητες για αυτά.

-Επίσης είναι θετική η συνεργασία σε δυάδες ή τριάδες :τα κορίτσια δεξιά της δασκάλας λειτουργούν σε πλήρη αρμονία και συνεργάζονται. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και με τα δυο άτομα που είναι με γυρισμένες τις πλάτες δεξιά.

-η θέση της δασκάλας: δεν φαίνεται να επιβάλλεται, στο κέντρο της αίθουσας δηλώνει τη σταθερή παρουσία της, έτοιμη να απευθυνθεί σε όλους, τη θέληση για ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά, μια και φαίνεται να τους έχει αναθέσει κάποια εργασία.

- η προσήλωση των παιδιών: όλοι οι μαθητές με μόνη εξαίρεση ίσως το μικρό μαθητή που κλαίει δεξιά, είναι απολύτως συγκεντρωμένοι στο έργο τους, σημάδι ότι οι σχέσεις μεταξύ των μελών είναι απολύτως αρμονικές

-το κλίμα ηρεμίας : το κλίμα στην τάξη είναι υγιές, ήρεμο. Κανένα πρόσωπο δεν φαίνεται να φωνάζει, να αντιδρά ή να ασχημονεί. Είναι προφανές, ότι η ηρεμία και η συνεργατικότητα αποτελούν τους βασικότερους παράγοντες προώθησης των σχέσεων μιας ομάδας.

-η δυνατότητα απομόνωσης: είναι σημαντικό ότι υπάρχουν παιδιά που έχουν γυρισμένες τις πλάτες και λειτουργούν με αρμονία. Αν δεχθούμε ότι είναι σωστή η αρχική μας ιδέα, ότι πρόκειται για ένα μονοθέσιο σχολείο, τα παιδιά ανάλογα με την ηλικία τους εργάζονται και συνεργάζονται δυναμικά.

-ο μικρός σε μέγεθος πίνακας: αφήνει ελεύθερο το διάλογο και την ανάληψη δράσης από τα παιδιά.

-ο αδειανός από γραφή πίνακας: Δεν πρόκειται για ένα γεμάτο οδηγίες ή στείρες γνώσεις μαυροπίνακα, όπου η δασκάλα επιβάλλει τις γνώσεις της στα παιδιά. να υποθέσουμε ότι είναι εκεί για να γεμίσει από τις ιδέες των παιδιών.

Όμως, υπάρχουν και στοιχεία που θα μπορούσαν να εγκλωβίσουν τις σχέσεις των μελών της ομάδας. Πιο συγκεκριμένα,

-το απεριποίητο περιβάλλον: η αίθουσα φαίνεται απεριποίητη και σίγουρα θα απωθούσε σύγχρονους μαθητές να την αγαπήσουν και να λειτουργήσουν δυναμικά σε αυτή

-το χρώμα των τοίχων: είναι άτονο και αδιάφορο. Θα μπορούσε να είναι ένα οποιοδήποτε δημόσιο παραμελημένο κτίριο που απωθεί τους ενοίκους του. Σήμερα αντίστοιχοι χώροι απωθούν τα παιδιά, τα κάνουν να αισθάνονται εγκλωβισμένα και δεν τους προτρέπουν να εμπνευστούν.

-οι γυμνοί τοίχοι: μια αίθουσα διδασκαλίας θα πρέπει να είναι γεμάτη από τις δημιουργίες των παιδιών, για να τα βοηθά να οικειοποιούνται το χώρο και αυτά που εκφράζει, να τα εμπνέει και κυρίως να διαμορφώνει ευχάριστη διάθεση και αισιόδοξα συναισθήματα.

-η απουσία εργασιών των παιδιών στους τοίχους: ό,τι κάνουν τα παιδιά πρέπει να αναρτάται στους τοίχους της αίθουσας. Έτσι βοηθάται η ομάδα να αναγνωρίζει και να σέβεται τα δημιουργήματα όλων, προγενέστερες δουλειές γεμίζουν αυτοπεποίθηση και αποφασιστικότητα την ομάδα για νέα δράση.

-τα κάγκελα στα παράθυρα: και σήμερα όλα τα παιδιά αντιδρούν στην ύπαρξη κάγκελων στα παράθυρα, παρότι τους επισημαίνεται το νόημα της ασφάλειας και η ανάγκη διαφύλαξης της σχολικής περιουσίας. Τα περισσότερα διαμαρτύρονται ότι το σχολείο μεταβάλλεται έτσι σε μια μεγάλη φυλακή που εγκλωβίζει τις πρωτοβουλίες και τα όνειρά τους. Η αντιδραστικότητα αυτή και τα αρνητικά συναισθήματα είναι λογικό ότι δεν ευνοούν την εκπαιδευτική διαδικασία.

-η αδειανή αίθουσα: ελλείψεις σε θρανία, βιβλιοθήκες, ράφια δεν βοηθούν τα παιδιά να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν. Δημιουργεί μια αίσθηση κενότητας και αδράνειας.

-το φτωχό εποπτικό υλικό: βασικό στοιχείο που θα βοηθήσει την εκπαιδευτική πράξη είναι το πλούσιο εποπτικό υλικό, ικανό να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν την προσφερόμενη γνώση, αλλά και να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές του δρώντας σε ομάδες για να οικοδομήσουν μόνα τους τη γνώση.

-η σαφής διάκριση των κοινωνικών ανισοτήτων: ίσως το μεγαλύτερο πρόβλημα της τάξης μας είναι η αντίθεση ανάμεσα στην εικόνα των παιδιών δεξιά και αυτών αριστερά. Τα παιδιά αριστερά φαίνονται πιο φτωχά, είναι ρακένδυτα, ξυπόλητα, ενώ τα παιδιά δεξιά είναι πιο καλά ντυμένα, φορούν παπούτσια, φαίνεται να έχουν περισσότερα υλικά. Βέβαια θα πρέπει να σημειώσουμε ότι είναι σημαντικό ότι συνυπάρχουν αρμονικά, αλλά δεν αναμειγνύονται(;))

-η ύπαρξη κάποιων μοναχικών παιδιών είναι ανασταλτικό στοιχείο για τη δημιουργία μιας ομάδας, κάτι που επιτείνεται από τις γυρισμένες πλάτες .

-η διαφορετικότητα της ηλικίας: χωρίς να είναι απαραίτητο, η ομάδα θα πρέπει να αποτελείται από άτομα παρόμοιας ηλικίας γιατί η ύπαρξη κοινών στοιχείων, αναζητήσεων και ενδιαφερόντων βοηθά στη συνοχή της ομάδας.

-το μικρό παιδί που κλαίει: είναι η μόνη παραφωνία στην ηρεμία και την αποτελεσματικότητα της ομάδας. Η έκφραση των συναισθημάτων είναι αποδεκτή από την ομάδα γιατί φέρνει τα άτομα πιο κοντά. Στην περίπτωσή μας όμως είναι διαμαρτυρία, παράπονο, θλίψη (:) που διασπούν τη συνοχή και μειώνουν την αποτελεσματικότητα της ομάδας.

-η στάση της δασκάλας σε αυτό μπορεί να ερμηνευτεί με πολλαπλούς τρόπους. Κάποιοι θα την κατηγορήσουν για αδιαφορία και αδράνεια. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να συμπαραστέκεται στην ομάδα, να κατανοεί τα προβλήματα και να επεμβαίνει διορθωτικά. Εδώ η δασκάλα είναι γυρισμένη προς την αντίθετη πλευρά και δεν απασχολείται με το μικρό. Βέβαια, για την ορθή λειτουργία της ομάδας ο εκπαιδευτικός πρέπει να κρατά τις ισορροπίες, να αποφορτίζει τις εντάσεις και να μην τις μεγενθύνει με την εμμονή σε προβλήματα. Άλλωστε όλα τα μέλη μιας τάξης έχουν ίσα δικαιώματα στην προσοχή και τη βοήθειά του.

E. Μητροπούλου, Φιλόλογος

Στον πίνακα The Country School του Homer απεικονίζεται μια σχολική τάξη ενός μονοθέσιου σχολείου της αμερικανικής επαρχίας που χρονικά τοποθετείται στο 2ο μισό του 19ου αιώνα.

Με μια πιο συστηματική παρατήρηση του έργου η προσοχή μου εστιάζεται στα εξής:

- Η σχολική τάξη που απεικονίζεται είναι ευρύχωρη και φωτεινή. Περιμετρικά έχει πολλά μεγάλα παράθυρα από τα οποία φαίνεται η καταπράσινη φύση και αφήνουν να μπει μέσα στην τάξη άπλετο ηλιακό φως. Επίσης, η διάταξη των θρανίων δεν είναι η κλασική με το ένα θρανίο πίσω από το άλλο, αλλά είναι σε σχήμα Π.

Ένα τέτοιο φιλόξενο σχολικό περιβάλλον βοηθάει, κατά τη γνώμη μου, το μαθητή να αποβάλει μέρος του φόβου του για το σχολείο. Να το θεωρεί ως ένα οικείο χώρο. Αυτό θα βοηθήσει να αναπτυχθεί η συλλογικότητα με τα υπόλοιπα μέλη της μαθητικής κοινότητας και θα συντελέσει ώστε να εστιαστεί ο μαθητής στον πραγματικό σκοπό του χώρου που είναι η προαγωγή της γνώσης.

- Η δασκάλα είναι η μόνη όρθια στην τάξη και μάλιστα πάνω σε ένα υπερυψωμένο βήθρο.

Ένας σημαντικός παράγοντας που προάγει τις σχέσεις της ομάδας είναι η δημιουργία μιας καλής συναισθηματικής σχέσης μεταξύ δασκάλου και μαθητών. Η δημιουργία μιας τέτοιας σχέσης είναι κατά κύριο λόγο ευθύνη του δασκάλου. Ένας δάσκαλος τον οποίο οι μαθητές θεωρούν αρωγό της προσπάθειάς τους, είναι δίκαιος, αλλά συγχρόνως έχει οριοθετήσει σαφείς κανόνες για το τι είναι επιτρεπτό και τι όχι, κερδίζει την εμπιστοσύνη των μαθητών και ευνοεί τη δημιουργία αισθήματος προβλεψιμότητας και ασφάλειας στην ομάδα. Επίσης, σημαντικό είναι ο δάσκαλος, είτε με τον τρόπο διδασκαλίας που ακολουθεί είτε με τη γενικότερη στάση του, να ευνοεί και να προωθεί το συλλογικό πνεύμα της ομάδας. Η έλλειψη των παραπάνω δημιουργεί κλίμα ανασφάλειας και οδηγεί τα μέλη της ομάδας σε κατηγοριοποίηση και πολυδιάσπαση.

- Το μικρό αγόρι που κάθεται δεξιά, κλαίει αποκομμένο από τα υπόλοιπα αγόρια τα οποία κάθονται στην απέναντι πλευρά της αίθουσας.

Σημαντικός παράγοντας στη λειτουργία μιας ομάδας είναι τα μέλη της να έχουν το αίσθημα ότι είναι αποδεκτά σε αυτήν. Τα μέλη μιας σχολικής τάξης δεν έχουν κατ' ανάγκη την ίδια αφετηρία. Το οικογενειακό και το οικονομικό-κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο έχει μεγαλώσει κάθε μαθητής διαμορφώνει το βαθμό αυτοπεποίθησης και την ικανότητά του για ενσωμάτωση και εύρυθμη λειτουργία σε μια ομάδα. Εδώ πάλι, ο ρόλος του δασκάλου είναι καταλυτικός. Αυτός θα πρέπει να αντιληφθεί αν κάποια άτομα παρουσιάζουν δυσκολίες στην ενσωμάτωσή τους στην ομάδα και με κατάλληλους χειρισμούς να βοηθήσει ώστε να επέλθει ισορροπία των σχέσεων και κάθε μέλος, ανάλογα με την ψυχροσύνησή του και τις ιδιαιτερότητές του, να βρει τη θέση του σε αυτήν.

- Οι μαθητές εργάζονται μόνοι ή σε μικρές ομάδες.

Οι σχέσεις μιας ομάδας μπορούν να εγκλωβιστούν από τη δημιουργία σταθερών και κλειστών υποομάδων. Ο δάσκαλος θα πρέπει εγκαίρως να διαγνώσει τις τάσεις δημιουργίας ενός τέτοιου φαινομένου και μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία να συντελέσει στην ενσωμάτωση τέτοιων υποομάδων στο σύνολο.

N. Ντεγιαννάκης, Μαθηματικός

Ξεκινώντας από τους παράγοντες που προωθούν τις σχέσεις στην ομάδα, παρατηρούμε αρχικά μέσα απ' τα παράθυρα που πλαισιώνουν την τάξη

1) το διάχυτο φως και το όμορφο φυσικό εξωτερικό περιβάλλον. Το περιβάλλον αυτό μπορεί να δράσει εξισορροπητικά και κατευναστικά στις διάφορες εντάσεις που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια του μαθήματος (π.χ. ως τόπος παιγνιδιού) , να αποτελέσει αφορμή αναστοχασμού αυτών που ειπώθηκαν

στο μάθημα (ιδιαίτερα αν το αντικείμενο μάθησης αφορά την καθημερινότητα και το άμεσο περιβάλλον των παιδιών), να λειτουργήσει ως πηγή ερεθισμάτων και άντλησης πληροφοριών, ή ως τόπος ανάπαυλας και σύντομης ξεκούρασης που θα φέρει η έλξη πάνω του κάποιου στιγμιαίου βλέμματος, ακόμα και κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας.

2) Ο εσωτερικός χώρος είναι ιδιαίτερα απλός και θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, αρκετά οικείος για τα παιδιά, αφού κάλλιστα θα μπορούσε ν' αποτελεί, χωρίς τον πίνακα και τα θρανία, την αίθουσα ενός σπιτιού στην επαρχία. Αυτό διευκολύνει τη μετάβαση – ιδιαίτερα των μικρότερων ηλικιακά παιδιών – από το ασφαλές περιβάλλον του σπιτιού τους σ' ένα νέο άγνωστο γι' αυτά περιβάλλον. Κατά συνέπεια ενθαρρύνονται περισσότερο μ' αυτόν τον τρόπο, στην ανάπτυξη κάποιας αυτονομίας και ενισχύεται η διάθεσή τους για αναζήτηση νέας γνώσης και νέων σχέσεων.

3) Παρατηρούμε ακόμη, ότι τα παιδιά είναι χωρισμένα ηλικιακά, με τα μεγαλύτερα παιδιά τοποθετημένα στην αριστερή πλευρά του πίνακα. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τη λειτουργία ομάδων στις οποίες παρουσιάζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τον γνωστικό επίπεδο των μαθητών και κατά συνέπεια και ως προς τους μαθησιακούς τους στόχους.

4) Παρατηρούμε επίσης, την ύπαρξη κάποιων υποομάδων μέσα στην ομάδα (π.χ. τρία αγόρια αριστερά εκ των οποίων το μεσαίο έχει στρέψει την πλάτη σ' άλλα δύο). Αυτό θα μπορούσε να αποβεί θετικός παράγοντας που προάγει την συνεργασία, στην περίπτωση που εξυπηρετεί την επίτευξη κάποιων εξειδικευμένων στόχων, την ανάληψη διαφορετικών ρόλων ή τον καταμερισμό εργασίας μέσα στην ίδια την ομάδα.

5) Μια άλλη παρατήρηση αφορά την τεχνική διδασκαλίας: άλλοι μαθητές οργανώνονται σε ομάδες (δύο ομάδες των τριών ατόμων και δύο ομάδες των δύο ατόμων), ενώ δύο μαθητές εργάζονται μόνοι τους. Τα δύο μεμονωμένα άτομα θα μπορούσαν να έχουν τον ρόλο του «ιδιαίτερου» της κάθε ομάδας, να δρουν με πιο προσωπικό προσανατολισμό και να έχουν την ελευθερία άλλοτε να εντάσσονται στην ομάδα κι άλλοτε να περιθωριοποιούνται. Αν ισχύει κάτι τέτοιο, νομίζω πως προωθεί τελικά τις σχέσεις των μελών των επιμέρους ομάδων αλλά και της ευρύτερης ομάδας της τάξης, καθώς αυτό δείχνει ότι υπάρχει ένα κλίμα σεβασμού και εμπιστοσύνης στη διαφορετικότητα του καθενός. Εξάλλου, μπορεί να πρόκειται για ιδιαίτερα χαρισματικά παιδιά με έναν διαφορετικό τρόπο αντίληψης των πραγμάτων απ' αυτόν του μέσου όρου της τάξης και των οποίων οι παρεμβάσεις στην ομάδα, αν αξιοποιηθούν κατάλληλα, μπορούν να την «απογειώσουν». Τέλος, η συνεργασία των μαθητών σε ομάδες βοηθά η μάθηση να γίνει βιωματική, ν' αποκτηθούν κοινωνικές ικανότητες και εξασφαλίζει την ενεργητική συμμετοχή του συνόλου των μαθητών.

6) Επίσης, βλέπουμε τη Δασκάλα να στέκεται με την πλάτη σε κάποια ομάδα παιδιών. Αυτό θα μπορούσε να λειτουργήσει θετικά, αν γίνεται σ' ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο η ομάδα των παιδιών λειτουργεί περισσότερο αυτόνομα, αναλαμβάνοντας κάποιες πρωτοβουλίες.

Σχετικά με τους παράγοντες που εγκλωβίζουν τις σχέσεις στην ομάδα, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

1) Το εσωτερικό περιβάλλον της τάξης είναι φτωχό, σχεδόν γυμνό από ερεθίσματα (π.χ. εικόνες, χάρτες, εργασίες των μαθητών κλπ.). Αυτός είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας για τη διέγερση της προσοχής, της περιέργειας της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της ομάδας και κατά συνέπεια της μάθησης. Προφανώς πρόκειται για κάποιο φτωχό σχολείο της επαρχίας, ακόμα όμως και σ' αυτήν την περίπτωση θα μπορούσαν οι τοίχοι να εμπλουτιστούν με ποικίλα αντικείμενα απ' το πλούσιο φυσικό περιβάλλον του εξωτερικού χώρου, το οποίο αποτελεί ταυτόχρονα και αντικείμενο μελέτης.

2) Φαίνεται να υπάρχει σαφής διαχωρισμός των μαθητών με βάση το φύλο και το οικονομικό τους επίπεδο (κάθονται χωριστά τ' αγόρια απ' τα κορίτσια, όπως επίσης τα ξυπόλητα παιδιά απ' τα υπόλοιπα). Τέτοιου είδους διαφοροποιήσεις και διακρίσεις, δημιουργούν γενικά ένα κλίμα ανασφάλειας, ανταγωνισμού, ευνοούν την ανάπτυξη συναισθημάτων ανεπάρκειας, απόρριψης, επιθετικότητας κι

αλαζονείας. Ένα μέτρο που θα μπορούσε να πάρει η Δασκάλα σε μια «ανομοιογενή» τάξη, είναι να «διασπείρει» τους μαθητές της σ' όλη την αίθουσα, ώστε να μην υπάρχει διαχωρισμός ως προς τη θέση που κάθονται. Χρειάζεται επίσης, να σκεφτεί με ποιόν τρόπο θα μπορούσε η ομάδα της τάξης – στην οποία περιλαμβάνεται κι η ίδια – να βελτιώσει την κατάσταση των παιδιών με οικονομικά προβλήματα. Αυτό θα έδειχνε μια φροντίδα κι ένα έμπρακτο ενδιαφέρον της ομάδας για τ' ασθενέστερα μέλη της και θα βοηθούσε να αναπτυχθεί το συναισθηματικό δέσιμο των μελών της, εξομαλύνοντας τις διαφορές τους.

3) Η στάση της Δασκάλας μοιάζει άκαμπτη και στατική, μπροστά απ' το μαυροπίνακα και σε κάποια απόσταση απ' τα παιδιά. Είναι μια στάση που θυμίζει περισσότερο τον τύπο ενός αυταρχικού δασκάλου – αυθεντία. Ενός δασκάλου που αρέσκεται να επιβάλλεται κάνοντας χρήση της εξουσίας του, του οποίου οι μαθητές είναι υποχρεωμένοι να πειθαρχούν σε δικούς του κανόνες, που πιθανόν αμφισβητούν, αντί να υπακούν ελεύθερα σε κανόνες που διαμορφώθηκαν με δημοκρατικές διαδικασίες από όλη την τάξη. Αυτό μας δίνει μια ιδέα για τον τρόπο που είναι ίσως καλύτερος να διεξαχθεί η πρώτη επαφή του δασκάλου με τους μαθητές του. Θα ήταν χρήσιμο να διαμορφώσει μαζί τους και σύμφωνα με τις επιδιώξεις και προσδοκίες τους ένα «εκπαιδευτικό συμβόλαιο», ώστε το κλίμα μέσα στην τάξη να είναι περισσότερο δημοκρατικό και δημιουργικό.

4) Η γνώση φαίνεται ν' αντλείται εδώ από ένα και μοναδικό εγχειρίδιο (το βιβλίο που κρατά η δασκάλα και όλοι οι μαθητές) και η διδασκαλία φαίνεται να είναι αυστηρά καθοδηγούμενη. Καθώς λείπει ο πειραματισμός, η ανακάλυψη, η συζήτηση (κανένα παιδί δεν σηκώνει το χέρι δείχνοντας την επιθυμία να μιλήσει), επόμενο είναι να λείπει κι ο ενθουσιασμός, η εγρήγορση και οι σχέσεις των μελών αυτής της ομάδας μοιάζουν να οδηγούνται προς το «τέλμα».

5) Η συνεχής διαφοροποίηση ως προς τη διδασκαλία (ηλικιακός διαχωρισμός), θα μπορούσε επίσης να διασπάσει κάποια στιγμή τη συνοχή της ομάδας της τάξης. Για το λόγο αυτόν, κατά καιρούς, θα ήταν σκόπιμο η δασκάλα να ανασυνθέτει τις ομάδες με «ηλικιακά ανάμεικτους» μαθητές και με τη μέθοδο της αλληλοδιδασκαλίας, να ωφελήσει γνωστικά και συναισθηματικά όλους τους μαθητές της.

6) Στη δεξιά πλευρά του πίνακα είναι ένα μικρό αγόρι που κλαίει και η δασκάλα φαίνεται να το αγνοεί. Στην περίπτωση που εξακολουθήσει η ίδια στάση της δασκάλας, πιθανόν ο μικρός μαθητής να παγιώσει μέσα του κάποια αρνητικά συναισθήματα π.χ. απόρριψης, που θα επηρεάσουν αρνητικά τις σχέσεις όλων των μελών της ομάδας. Αυτό που ίσως βοηθήσει στην αποκατάσταση της σχέσης, θα ήταν να του δοθεί μια ευκαιρία απ' τη δασκάλα του να επανορθώσει – αν παραβιάσε κάποιον κανόνα – με την ανάληψη μιας εύκολης και χρήσιμης για την ομάδα της τάξης, δραστηριότητα.

A. Χήρα, Γεωλόγος

Η ανάλυση του πίνακα του Winslow Homer “The country school”, ζωγραφισμένου το 1871, δίνει πολλές ιδέες σε ότι αφορά τους παράγοντες που προωθούν ή εγκλωβίζουν τις σχέσεις σε μια ομάδα. Με μια πρώτη απλή παρατήρηση του πίνακα, σκέφτομαι ότι αναπαριστά μια γαλήνια τάξη ενός μονοθέσιου ολοήμερου σχολείου στην ύπαιθρο. Η αίθουσα είναι μεγάλη, ευρύχωρη και πλημμυρισμένη από το φως του ήλιου που μπαίνει από τα πολλά και τεράστια παράθυρά της και όλοι αυτοί οι παράγοντες δημιουργούν μια **ευχάριστη αίσθηση** και **καλή διάθεση** στη δασκάλα και τους μαθητές, παράγοντες που δημιουργούν **θετικό μαθησιακό κλίμα** και κατ' επέκταση συμβάλουν στην ανάπτυξη καλών σχέσεων μεταξύ συμμαθητών αλλά και των μαθητών με τη δασκάλα.

Σε αντίθεση το εσωτερικό της αίθουσας, με την παντελή έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, δεν δημιουργεί κανένα θετικό μαθησιακό κλίμα. Οι δίχρωμοι τοίχοι, λευκό χρώμα στο πάνω μέρος και στην οροφή και ένα σκούρο, μουντό χρώμα στο κάτω μέρος, χωρίς ίχνος διακόσμησης, τα χαλασμένα ξύλινα πατώματα, τα λιγοστά και φτωχικά έπιπλα, μια έδρα και επτά - οκτώ ξύλινα παλιά θρανία, τα κάγκελα στα παράθυρα δημιουργούν μια **δυσάρεστη ατμόσφαιρα** και **αρνητικό κλίμα και διάθεση για**

μάθηση. Με μια πιο εστιασμένη παρατήρηση εντοπίζω κάποιες ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες που υπάρχουν στην αίθουσα όπως, το καπέλο της δασκάλας κρεμασμένο στον τοίχο, τα σκεύη του μεσημεριανού φαγητού, τοποθετημένα στα πίσω θρανία αριστερά από τα τρία κορίτσια, το βιβλίο, το κουδούνι και ένα μικρό βάζο με κλαδιά ανθισμένων λουλουδιών, που βρίσκονται τοποθετημένα με επιμέλεια και φροντίδα πάνω στην έδρα με κάνουν να σκέφτομαι ότι μέσα στη φτωχική τάξη η δασκάλα προσπαθεί με τα λιγοστά εφόδια που έχει να δημιουργήσει ένα **ευχάριστο και φροντισμένο περιβάλλον** που συμβάλει στην ανάπτυξη καλών σχέσεων στην ομάδα.

Η διάταξη των θρανίων σε ένα μεγάλο Π **προωθεί την ανάπτυξη της σχέσης** των μαθητών μεταξύ τους και **ευνοεί την επικοινωνία** με τη δασκάλα, επειδή όλοι οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα οπτικής επαφής μαζί της και επομένως αισθάνονται να είναι «κοντά» της. Βέβαια το αρνητικό είναι ότι τα θρανία είναι τοποθετημένα προς τους τοίχους και όσοι μαθητές γράφουν ή λύνουν κάποια μαθηματικά προβλήματα (**προσηλωμένοι στην εργασία τους**) έχουν γυρισμένη την πλάτη προς την έδρα (βλέπουν τον τοίχο) και δεν έχουν οπτική επαφή με τη δασκάλα και τους άλλους συμμαθητές τους, εκτός από τα δύο μικρότερα παιδιά που βρίσκονται στο παγκάκι.

Οι μαθητές (διαφορετικών ηλικιών και επομένως διαφορετικών εκπαιδευτικών αναγκών) αυτού του σχολείου εργάζονται είτε σε μικρές ομάδες των δύο ή τριών ατόμων, προφανώς της ίδιας τάξης(γνωστικού επιπέδου) και του ίδιου φύλου, είτε ατομικά, ανάλογα με τις μαθησιακές ανάγκες τους. Η τεχνική των ομάδων εργασίας στηρίζεται στο ομαδοσυνεργατικό μοντέλο μάθησης, σύμφωνα με το οποίο οι μαθητές ανακαλύπτουν τη γνώση συνεργαζόμενοι μεταξύ τους σε ευέλικτες ομάδες. Έτσι οι μαθητές με την εναλλαγή των ρόλων στην ομάδα και την ενεργητική συμμετοχή τους σε αυτή αναπτύσσουν **κοινωνικές ικανότητες** όπως: αποκτούν αυτοπεποίθηση και γίνονται περισσότερο ικανοί να παίρνουν πρωτοβουλίες, να συνεργάζονται, να επικοινωνούν, να σκέφτονται κριτικά, «να μαθαίνουν τον τρόπο να μαθαίνουν». Επομένως γίνονται πιο ώριμοι, πιο υπεύθυνοι. Η συνύπαρξη δε μεγαλύτερων και μικρότερων παιδιών, όπου οι μεγαλύτεροι μαθητές βοηθούν τους μικρότερους, προωθεί κλίμα συνεργασίας, αλληλοβοήθειας και την ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ των μελών της ομάδας.

Στο κέντρο της αίθουσας (και του πίνακα) και μπροστά από το μαυροπίνακα είναι τοποθετημένη η δασκάλα, μια νεαρή, καλοχτενισμένη, ευπρεπώς ντυμένη (μαύρο μακρύ φόρεμα με μια ανοιχτόχρωμη ποδιά), αξιοπρεπής γυναίκα. Η ψηλόλιγνη φιγούρα της, σε συνδυασμό με την ήρεμη και υπομονετική στάση της(δεν δείχνει να ενοχλείται από τα κλάματα, συνεχίζει με σταθερότητα το μάθημα χωρίς να δίνει υπερβολική σημασία στο μικρό μαθητή διότι αν ασχολούνταν περισσότερο με το μαθητή αυτό θα έχανε όλη την τάξη), αποκαλύπτουν μια γυναίκα σοβαρή και συγκρατημένη που αποπνέει αίσθημα ασφάλειας, κύρους, σταθερότητας, ισχύος, σοφίας, προστασίας. Η δασκάλα γενικά έχει διαμορφώσει ένα θετικό μαθησιακό κλίμα και παρατηρώ ότι το κεφάλι της γέρνει προς τους μαθητές δεξιά της που διαβάζουν. Δείχνει αφοσιωμένη στη δουλειά της και υποστηρίζει κάθε προσπάθεια των μαθητών δίχως να έχει απόμακρη στάση. Αυτοί είναι επίσης παράγοντες που προωθούν τις σχέσεις στην ομάδα (τάξη).

Προβλήματα στην επικοινωνία της ομάδας (τάξης) και εγκλωβισμό των σχέσεων δημιουργεί επίσης ο διαχωρισμός των μαθητών σε αγόρια και κορίτσια, όπως συνηθίζοταν την εποχή εκείνη, γιατί έτσι δεν μπορούν να αναπτυχθούν σχέσεις εμπιστοσύνης και αποδοχής ανάμεσα στα δυο φύλα. Η μόνη εξαίρεση που βλέπω στον πίνακα αποτελούν τα δύο μικρότερα παιδιά που κάθονται μαζί τα οποία διερωτώμαι αν είναι αδέρφια (στα αδέρφια την εποχή εκείνη επιτρεπόταν να κάθονται μαζί για να μοιράζονται τα ίδια βιβλία).

Υπάρχουν επίσης μαθητές (αγόρια) που είναι πολύ φτωχοί – ξυπόλυτοι και αναρωτιέμαι αν είναι κατώτερου κοινωνικού επιπέδου και αν το γεγονός αυτό τους δημιουργεί αίσθημα διαφορετικότητας ίσως και κατωτερότητας. Ένα τέτοιο αίσθημα κατωτερότητας θα εγκλώβιζε τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές τους. Σ' αυτό το σημείο η δασκάλα θα πρέπει με τη συμπεριφορά της να κάνει αυτούς τους μαθητές να νιώσουν αποδοχή από την ομάδα (τάξη) ώστε να μην απομακρυνθούν από αυτήν με

αποτέλεσμα να περιθωριοποιηθούν. Μέσα στη σχολική αίθουσα του πίνακα διαπιστώνω ότι δεν υπάρχει κοινωνικός διαχωρισμός αλλά η δασκάλα παρακινεί όλους τους μαθητές σε συνεργασία (ενώ κάποια αγόρια (ξυπόλυτα) ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα κάθονται μαζί με τα υπόλοιπα αγόρια σε ομάδες και συνεργάζονται).

Έκπληξη μου δημιουργεί ο μικρός μαθητής ο οποίος κλαίει και είναι ο μοναδικός που δείχνει να μην συμμετέχει στην μαθησιακή διαδικασία. Υποθέτω ότι ο μικρός μαθητής που κλαίει και είναι ο νεαρότερος από όλους σ' αυτό το σχολείο, βρίσκει δυσκολίες να προσαρμοστεί και να ενσωματωθεί σε μια ομάδα όπου όλα τα άλλα αγόρια κάθονται απέναντι του, είναι μεγαλύτερα σε ηλικία, δείχνουν να διαβάζουν, να γράφουν, να λύνουν προβλήματα. Όλα τα παραπάνω κάνουν το μικρό αγόρι να νιώθει το φόβο ότι θα αποτύχει, ότι δεν θα τα καταφέρει, ότι υστερεί σε σχέση με τις ικανότητες των άλλων αγοριών και τέλος ότι δεν είναι αποδεκτός από τους συμμαθητές του που φαίνεται να είναι ήδη ομάδα. Μια άλλη ερμηνεία που θα μπορούσα να δώσω για τη συμπεριφορά του μικρού που κλαίει, είναι να έχουν μόλις επιστρέψει από το διάλλειμα και καθώς είναι ο νεαρότερος, βρίσκει μεγάλη δυσκολία να αποδεχτεί τους κανόνες του σχολείου που τον θέλουν εγκλωβισμένο σε μια άχαρη τάξη την ώρα που θα μπορούσε να βρίσκεται έξω στην αυλή. Θεωρώ ότι μια τόσο ηλιόλουστη μέρα ακόμη και το πιο ενδιαφέρον βιβλίο ή μαθηματικό πρόβλημα, θα ήταν δύσκολο να κρατήσει την προσοχή οποιουδήποτε μαθητή μέσα στην αίθουσα.

Σ. Κεραμίτση, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Παρατηρώντας τον πίνακα του WINSLOW HOMER, οι πρώτες σκέψεις είναι ότι πρόκειται για ένα μικρό επαρχιακό σχολείο –αυτό που ίσως εμείς θα λέγαμε μονοθέσιο- που απεικονίζει παλιότερες εποχές.

Τα παιδιά που βρίσκονται στην τάξη μοιάζει να είναι διαφορετικής ηλικίας, αγόρια και κορίτσια που ενδεχομένως προέρχονται από φτωχά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα αν κρίνει κανείς από το ντύσιμό τους αλλά κυρίως από την έλλειψη παπουτσιών σε αρκετά από αυτά.

Σε ό,τι έχει να κάνει με τις σχέσεις που αναπτύσσονται στην ομάδα μπορούμε να πούμε ότι διευκολύνονται ή περιορίζονται από τα εξής:

A/A	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΠΡΩΘΟΥΝ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΜΑΔΑ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΓΚΛΩΒΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΜΑΔΑ
1	Τα παιδιά συνεργάζονται σε τριάδες ενώ άλλα δουλεύουν μόνα τους.	Υπάρχουν μαθητές που κάθονται με τις πλάτες τους στραμμένες στους συμμαθητές και την δασκάλα τους. Αυτό εμποδίζει την οπτική επαφή και άρα περιορίζει την δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ τους.
2	Η δασκάλα βρίσκεται σε ετοιμότητα όρθια έτοιμη να βοηθήσει τα παιδιά.	Τα παιδιά είναι χωρισμένα ανά ηλικιακή ομάδα και τουλάχιστον τα μεγαλύτερα φαίνεται να διαχωρίζονται σε αγόρια – κορίτσια κάτι που πιθανά δίνει το κοινωνικό στίγμα της εποχής.
3	Η τάξη μοιάζει να «δουλεύει», πράγμα που σημαίνει ότι είναι εξοικειωμένη με αυτόν τον τρόπο εργασίας (συνεργασία σε επίπεδο ομάδας και ανάθεση έργου σε διάφορους μαθητές)	Τα αγόρια σε αντίθεση με τα κορίτσια μοιάζει να μην συνεργάζονται ούτε μεταξύ τους.
4	Η δασκάλα αποπνέει σιγουριά και δείχνει να	Τέλος, υπάρχει ένας μικρούλης που κλαίει ενώ η δασκάλα του δεν δείχνει να

	έχει τον έλεγχο της τάξης	ξαφνιάζεται. Αν η στάση του δεν είναι δείγμα χειριστικής συμπεριφοράς –την οποία ορθά η δασκάλα αποφεύγει να ενισχύσει με την προσοχή της- τότε ίσως κάποια σοβαρή δυσκολία αντιμετωπίζει...
5	Η αίθουσα είναι ψηλοτάβανη με «άνοιγμα» στο φως, στη φύση και συμβολικά ίσως στην κοινωνία!	Η σχολική αίθουσα μοιάζει παλιά, με τα χρώματα στους τοίχους να δείχνουν χωρίς ζωντάνια-απαραίτητη για τους μικρούς φιλοξενούμενους- ο εξοπλισμός ανάλογα φτωχός και πολυκαιρισμένος και η φθορά στα πατώματα εξίσου εμφανής!

Δ. Φωτεινού, Εκπ. Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Ο πίνακας του *Homer Country school* απεικονίζει μια κλασική περίπτωση σχολείου Αμερικανικής επαρχίας του 19ου αιώνα και ταυτοχρόνως αφηγείται τους όρους λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος στο δεδομένο τόπο και χρόνο, προκαλώντας συγκρίσεις με τη σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία.

α) Η αίθουσα πιθανότατα, αν κρίνουμε από την ψηλή, καμπυλωτή στις άκρες, οροφή, είχε άλλη χρήση και εξ ανάγκης μετατράπηκε σε σχολείο, ή παρέμενε και σε μια παράπλευρη λειτουργία, ενώ το ξύλινο πάτωμα δείχνει χώρο προσεγμένο. Είναι απογυμνωμένη, καθώς τίποτα δεν είναι κρεμασμένο στους τοίχους, εκτός από τον μαυροπίνακα που δεσπόζει στο κέντρο. Συνειδητή ή ασυναίσθητη επιλογή, η τοποθέτησή του στη θέση που εστιάζουμε με την πρώτη ματιά, επιβάλλει την αρνητική δύναμη του συγκεκριμένου χρώματος, το οποίο απορροφά την ενέργεια όλων των άλλων (πιθανή δυσαρέσκεια του ζωγράφου για το εκπαιδευτικό σύστημα). Η δασκάλα σχεδόν ξεπροβάλλει μέσα από τον μαυροπίνακα, με μαύρη αυστηρή ενδυμασία της εποχής, που δεν γίνεται πιο ανάλαφρη με τα φιογκάκια, ενώ η άσπρη ποδιά που φοράει -για να μη λερωθεί- υπενθυμίζει το τυπικό πλαίσιο εργασίας. Η όλη εικόνα και η έκφραση του προσώπου της ταιριάζουν με το ρόλο της και τον ενισχύουν. Σήμερα, δεν ντυνόμαστε τόσο τυπικά, αλλά η εμφάνιση ενδέχεται κάποιες φορές να εγκλωβίσει τις σχέσεις στην ομάδα, ανάλογα με το μήνυμα που εκπέμπει (αυστηρότητα, ασυμβατότητα, ή αυτοεγκατάλειψη). Η είσοδός μας στο χώρο της τάξης έχει τη σημειολογική της αξία, αντανακλά την άποψή μας για τον εαυτό μας, τις συνειδητές ή ασυνειδητές προσδοκίες μας, και υποκινεί συναισθήματα και ανάλογες στάσεις στην ομάδα.

Επιστρέφοντας στον πίνακα, παρατηρούμε ότι το τραπέζι-έδρα είναι μια πρόχειρη μάλλον κατασκευή, κάπως χαμηλή, δεδομένου ότι η δασκάλα δεν βρίσκεται σε βάθρο και το ύψος των θρανίων είναι ελαφρώς πιο χαμηλό. Πάνω του τοποθετημένα τα απαραίτητα υλικά : ένα ξύλινο κουτί μάλλον με γραφική ύλη, ένα κουδούνι για το διάλειμμα και ένα βάζο με ανθισμένα κλαδιά, σημάδι ότι είναι άνοιξη (η μόνη ευχάριστη νότα μέσα στο σκούρο φόντο). Το σημαντικότερο όλων είναι η έλλειψη βάρους. Η έδρα πάνω σ' αυτό ασφαλώς και μπλοκάρει τις σχέσεις μας με την ομάδα δείχνοντας ότι μας ενδιαφέρει η επίφαση του κύρους, η εξουσία επί των “κατωτέρων” και όχι η συνεργασία ή η επαφή μαζί τους. Τα θρανία του πίνακα είναι μεγάλοι πάγκοι στους οποίους μπορούν να καθίσουν περισσότεροι των δύο μαθητών. Τα παιδιά είναι χωρισμένα, αριστερά τα αγόρια και δεξιά τα κορίτσια, εκτός από τα δύο μπροστά και δεξιά (αγόρι και κορίτσι) τα οποία είναι πιθανόν αδέρφια και μοιράζονται τα βιβλία και τη γραφική ύλη. Το αγόρι φαίνεται πολύ σκεπτικό, ίσως και να κλαίει, χωρίς όμως αυτό να αποσυντονίζει την ομάδα. Η δασκάλα παρακολουθεί ένα παιδί στα δεξιά της που κάνει ανάγνωση, κρίνοντας από την κατεύθυνση και την κλίση του κεφαλιού της, το οποίο παρακολουθούν μάλλον όλοι. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δυο από τα παιδιά είναι ξυπόλητα, σημάδι της αγροτικής τάξης στην οποία ανήκουν και των οικονομικών δυσκολιών των οικογενειών τους, ταυτοχρόνως όμως και ένδειξη μιας ελευθερίας που δεν έχει το παιδί της πόλης, η οποία μάλλον γοητεύει τον ζωγράφο. Είναι πολύ χαρακτηριστική η ανομοιομορφία στην ηλικία των παιδιών. Τα αγόρια αριστερά φαίνονται μεγαλύτερα συγκρινόμενα με τα παιδιά που κάθονται δεξιά και κυρίως τα μπροστινά. Προφανώς, εφαρμόζεται η αλληλοδιδασκτική μέθοδος, όπως και στα ελληνικά σχολεία επί

Καποδίστρια, και οι μεγαλύτεροι λειτουργούν ως βοηθοί της δασκάλας παρακολουθώντας και διδάσκοντας τους μικρότερους. Σε σύγχρονα πλαίσια κάτι παρόμοιο μπορεί να εφαρμοστεί στην τεχνική των ομάδων, όπου οι καλοί μαθητές καλούνται να βοηθήσουν τους ασθενέστερους σε μια ομαδική εργασία. Η τεχνική αυτή είναι πολύτιμη για τη βελτίωση των σχέσεων μέσα σε μια τάξη. Με τον κατάλληλο σχεδιασμό εκ μέρους μας, ώστε να διασφαλισθεί η ισοτιμία μεταξύ των ομάδων, οι μαθητές μαθαίνουν τον αλληλοσεβασμό, την αποδοχή και την αξία της συνεργασίας. Βασικός παράγοντας : η δική μας επιβράβευση για όσα κατάφεραν. Αντίθετα, η τελειομανία που ωθεί σε μόνιμη κριτική δείχνει το προφίλ ενός καθηγητή με στυλ αυθεντίας και παράλληλα δημιουργεί άτομα ανασφαλής και φοβισμένα. Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των μαθητών, όπως και η συγκράτηση της έπαρσης που κάποιοι έχουν, είναι βασικά σημεία που προωθούν τις σχέσεις στην ομάδα, αλλά και τους ίδιους ως προσωπικότητες. Γυρνώντας στον πίνακα, ο ζωγράφος σκόπιμα έχει στο φόντο του μια όμορφη, ηλιόλουστη μέρα, σε ισχυρή αντίθεση με τα σκοτεινά χρώματα της αίθουσας, θυμίζοντας πως με τέτοιες συνθήκες το διάβασμα γίνεται βασανιστικό, ενώ τα τσίγκινα δοχεία φαγητού στο βάθος δεξιά, στο τραπέζι, θυμίζουν το διάλειμμα και την ανάγκη για χαλάρωση. Αυτά τα στοιχεία παραπέμπουν στις συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών, που συχνά παραβλέπουμε επικεντρώνοντας μόνο στις γνωστικές. Η αναγνώριση της συναισθηματικής φόρτισης της ομάδας, η ενσυναίσθηση, είναι σημαντικός παράγοντας ισορροπίας και δημιουργίας θετικού κλίματος, συνοδεύεται από το σεβασμό, την αποδοχή των αναγκών καθώς και τη διάθεση διαχείρισης ή επίλυσης συγκρούσεων, με σοβαρότητα ή και με χιούμορ, και αποτελεί ένδειξη γνήσιου ενδιαφέροντος.

Τελευταίες παρατηρήσεις πάνω στον πίνακα: το καπέλο της δασκάλας κρεμασμένο πάνω αριστερά από τον πίνακα, δίνει χαρούμενη νότα και ένα ακόμα σημάδι ελευθερίας του ζωγράφου.

Τέλος, ας σταθούμε στο ότι δεν υπάρχουν φώτα στην αίθουσα, άρα ούτε ηλεκτρικό ρεύμα. Ο πίνακας αφηγείται μια σχολική μέρα σε συνθήκες πιο δύσκολες από τις σημερινές, με υλικοτεχνικές ελλείψεις και δυσκολίες. Ωστόσο, η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα του μαθήματος δεν εξαρτώνται τόσο πολύ από υλικούς όρους. Το μάθημα είναι κατ' αρχήν επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας, όπου ανήκει και ο διδάσκων, με το δικό του ρόλο ασφαλώς, αλλά η θυμική έκφραση και λειτουργία του επιδρά στους μαθητές, επεκτείνεται και στις μεταξύ τους σχέσεις και εντέλει το αποτέλεσμα γυρνά πάνω στον ίδιο, σαν αντανάκλαση σε καθρέφτη. Θεμελιώδους σημασίας, το παιδαγωγικό μοντέλο που έχει υιοθετήσει. Αν οι μαθητές αντιμετωπίζονται ως αντίπαλοι, δεν μπορεί να θεμελιωθεί σχέση εμπιστοσύνης, ο διδάσκων ασκεί εμφανώς εξουσία, τιμωρεί, αξιολογεί, μεταχειρίζεται τη βαθμολογία ως φόβητρο και κατά βάθος αδιαφορεί γι' αυτούς. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι να προκληθεί και να κερδηθεί το ενδιαφέρον των αδιάφορων ή των αδύναμων, οι οποίοι ετικετάρονται ως "κακοί" μαθητές. Η απόρριψη εκ μέρους μας τους οδηγεί στην απομόνωση και την καθήλωση στο ρόλο τους, ενώ παράλληλα, το συναίσθημα μεταβιβάζεται και στην υπόλοιπη ομάδα που δρα αναλόγως. Αν ο στόχος είναι να αναπτυχθούν πέραν των γνώσεων, οι δεξιότητες και οι ικανότητες και να διαμορφωθούν υγιείς στάσεις ζωής, τότε θα προσπαθήσουμε για τη δημιουργία κλίματος θετικής αλληλεπίδρασης και συνοχής μέσα στην ομάδα.

Επίσης, μην ξεχνάμε ότι η ανομοιογένεια ενδιαφερόντων και ικανοτήτων είναι από μόνη της ένας παράγοντας που επηρεάζει αρνητικά την ύπαρξη συνοχής στην ομάδα.

Ε. Λιάκου, Φιλολόγος

Στον πίνακα του Homer «Το σχολείο της υπαίθρου», απεικονίζεται η καθημερινότητα σε ένα μονοθέσιο σχολείο της επαρχίας. Απεικονίζεται μια αίθουσα φτωχική, με ξύλινους πάγκους-θρανία, με μαθητές και μαθήτριες διαφόρων ηλικιών με μία μόνο δασκάλα. Έξω από τα παράθυρα διακρίνονται τα λιβάδια και η ομορφιά της φύσης.

Είναι σημαντική η διαμόρφωση ενός όμορφου περιβάλλοντος εξωτερικά αλλά και εσωτερικά στο σχολείο γιατί είναι ο χώρος που οι μαθητές περνούν τις περισσότερες ώρες τους και θα πρέπει να είναι ευχάριστος. Σε σχέση με τη διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου, μπορούμε να πούμε ότι η αίθουσα είναι σχετικά μεγάλη, συνεπώς οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να καθίσουν άνετα αλλά από εκεί και πέρα φαίνεται το περιβάλλον να είναι μουντό και ψυχρό. Σε αυτό συντελεί σίγουρα και το γεγονός ότι η εσωτερική διακόσμηση είναι υποτυπώδης. Θα μπορούσαν οι τοίχοι να ήταν χρωματιστοί έτσι ώστε να φωτίζεται το περιβάλλον ή πολύ απλά να τοποθετούσαν στους τοίχους κάποιες από τις ζωγραφιές των παιδιών. Φαίνεται ότι πάνω στην έδρα της δασκάλας έχει τοποθετηθεί ένα βάζο με φρέσκα λουλούδια, μια εικόνα η οποία αναμφίβολα ομορφαίνει την τάξη.

Σε σχέση με την εκπαιδευτική διαδικασία που ακολουθείται παρατηρούμε ότι η δασκάλα στέκεται στη μέση της αίθουσας, κρατάει ένα βιβλίο στο χέρι της και διαβάζει, ενώ στα θρανία τα οποία είναι τοποθετημένα περιμετρικά της τάξης κάθονται μαθητές διαφόρων ηλικιών, από 6 έως 11 ετών περίπου. Το γεγονός ότι τα θρανία είναι τοποθετημένα με αυτό τον τρόπο και η δασκάλα στέκεται στο κέντρο της αίθουσας είναι σημαντικό με την έννοια ότι είναι πιο εύκολο να την παρακολουθούν οι μαθητές κατά την παράδοση του μαθήματος και από την άλλη και η δασκάλα μπορεί να έχει καλύτερη εποπτεία στους μαθητές της. Το ότι υπάρχει αυτή η διαφορά ηλικίας μεταξύ των παιδιών σίγουρα είναι δύσκολο και ίσως περισσότερο για την δασκάλα η οποία θα πρέπει να διαμορφώσει το μάθημα και τις ομάδες εργασίας ανάλογα. Για τους ίδιους τους μαθητές δεν θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι απαραίτητα κακή αυτή η ανάμειξη των ηλικιών από την άποψη ότι τους δίνεται η δυνατότητα να συνεργαστούν και να ανταλλάξουν απόψεις και εμπειρίες με παιδιά διαφόρων ηλικιακών ομάδων.

Οι περισσότεροι από τους μαθητές όπως απεικονίζονται στον πίνακα μελετούν-εργάζονται κατά ομάδες. Καλλιεργείται με αυτό τον τρόπο το πνεύμα της συνεργασίας, δημιουργούνται σχέσεις αλληλεγγύης, βελτιώνεται η αποτελεσματικότητα των μελών της ομάδας και οργανώνεται καλύτερα η εργασία τους. Αυτό όμως που διακρίνεται στον πίνακα, είναι ότι η διαμόρφωση των ομάδων γίνεται με βάση το φύλο του παιδιού. Για την εποχή που αναπαριστά ο πίνακας μπορεί αυτό να ήταν φυσιολογικό αλλά στη σημερινή εποχή σε καμία περίπτωση δεν θα υπήρχε λόγος διαμόρφωσης ομάδων εργασίας με βάση αυτό το κριτήριο δηλαδή να δημιουργούνται αμιγείς ομάδες αγοριών ή κοριτσιών. Η σύνθεση των ομάδων δεν πρέπει να είναι άκαμπτη και αμετάβλητη, χωρίς αυτό να σημαίνει συνεχή μετακίνηση, από τη μία ομάδα στην άλλη. Στη ομάδα είναι αναγκαίο οι «δυνατοί» μαθητές να στηρίζουν τους «αδύνατους».

Το πιο ανησυχητικό όμως είναι ο κοινωνικός διαχωρισμός που απεικονίζεται. Μπορεί εύκολα κάποιος να παρατηρήσει ότι στα δεξιά της αίθουσας οι μαθητές είναι πιο καλοντυμένοι ενώ αντιθέτως στα αριστερά βλέπουμε παιδιά φτωχά και ξυπόλητα. Οι κοινωνικές διακρίσεις ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των οικογενειών των μαθητών ή το επάγγελμα του πατέρα (δικηγόροι, γιατροί, αξιωματικοί, κλπ) δεν ήταν σπάνιοι εκείνα τα χρόνια που απεικονίζει ο πίνακας.

Αλλά και σήμερα είναι γεγονός ότι υπάρχουν περιπτώσεις μαθητών που μπορούν να προέρχονται από πολύ φτωχές οικογένειες ή από οικογένειες μεταναστών. Δεν θα πρέπει σίγουρα στο σχολείο να δημιουργείται κλίμα κοινωνικών διακρίσεων και διαχωρισμού. Αντιθέτως, η στάση του εκπαιδευτικού απέναντι σε μαθητές με οικονομικά προβλήματα ή άλλα κοινωνικά προβλήματα πρέπει να είναι πιο διαλλακτική, πιο επιεικής, και να δείχνει κατανόηση στις δυσκολίες τους. Ίσως να μην είναι και τυχαίο το γεγονός ότι η δασκάλα όπως φαίνεται και στον πίνακα κοιτάζει προς τη κατεύθυνση στην οποία βρίσκονται οι μαθητές αυτοί.

Προσέχοντας με περισσότερη λεπτομέρεια τον πίνακα βλέπουμε κι ένα μικρό παιδί το οποίο κλαίει, αλλά δεν φαίνεται κανένας να τον προσέχει. Οι υπόλοιποι συμμαθητές του είναι απορροφημένοι στη μελέτη τους, εκτός από το κοριτσάκι που κάθεται δίπλα του, το οποίο κοιτάζει το αγοράκι χωρίς όμως να κάνει κάτι για να το βοηθήσει. Όπως είπαμε η δασκάλα κοιτάει από την άλλη μεριά και δεν φαίνεται να του δίνει σημασία. Αντιθέτως συνεχίζει κανονικά το μάθημα. Δεν φαίνεται να προσπαθεί να προσεγγίσει το παιδί, να κατανοήσει την συμπεριφορά του και να διαχειριστεί το πρόβλημα.

Γενικότερα στον πίνακα βλέπουμε ότι οι μαθητές ασχολούνται από μόνοι τους με τη μελέτη τους. Ο ρόλος της δασκάλας θα πρέπει να είναι η καθοδήγηση της ομαδικής εργασίας. Η δασκάλα όμως όπως φαίνεται είναι στο κέντρο της αίθουσας απομακρυσμένη από τις ομάδες. Θα έπρεπε να παρακολουθεί το έργο της κάθε ομάδας, να συντονίζει την εργασία των ομάδων, να παρέχει βοήθεια στους μαθητές, να τους καθοδηγεί και να ενισχύει την προσπάθειά τους. Να προσέχει από κοντά αν όλοι οι μαθητές της κάθε ομάδας συμμετέχουν στην εργασία και να τους ενθαρρύνει. Στον πίνακα όμως φαίνεται να είναι κάπως απόμακρη από τους μαθητές της.

Σίγουρα τα καθήκοντα μια δασκάλας σε ένα μονοθέσιο σχολείο είναι σαφώς επιβαρυνμένα. Ίσως για οικονομία χρόνου και κόπου η δασκάλα να έχει επιλέξει αυτό τον τρόπο διδασκαλίας. Να προσπαθεί να επιλύει συνολικά απορίες σε όλα τα παιδιά χωρίς αυτό βέβαια να είναι το βέλτιστο δυνατό.

Α. Δούμα, Υπ. Διδ. Πληροφορικής

Παρατηρώντας τον πίνακα διαπιστώνουμε ότι το κέντρο αυτού του όμορφου πίνακα είναι μια νεαρή δασκάλα πλαισιωμένη από έναν μαυροπίνακα. Ο Winslow ζωγραφίζοντας τη δασκάλα όρθια στο κέντρο ορίζει την εξουσία της μέσα στην τάξη. Δεν υπάρχει αμφιβολία για το ποιος είναι επικεφαλής – υπεύθυνος

στο χώρο διδασκαλίας. Τοποθετώντας τη δασκάλα στο κέντρο ο Winslow αναπαριστά το **δασκαλοκεντρικό** σύστημα της εποχής, που θεωρούσε το δάσκαλο αυθεντία και ότι η γνώση και η εμπειρία προέρχεται από αυτόν. Ένα εκπαιδευτικό σύστημα που θεωρεί ότι η γνώση μεταδίδεται και δεν λαμβάνει υπόψη τις εμπειρίες, ανάγκες του μαθητή δημιουργεί ένα ψυχρό περιβάλλον μάθησης. Αντίθετα ένα εκπαιδευτικό σύστημα στηριγμένο στη **μαθητοκεντρική** προσέγγιση τοποθετεί στο επίκεντρο τον μαθητή, δίνοντας χρόνο να διατυπώσει τις ανάγκες, τις προσδοκίες του από τη μάθηση, διαμορφώνοντας τελικά μια φιλική, ανθρώπινη και ζεστή σχέση με τους μαθητές. Ο τρόπος προσέγγισης της ομάδας από τον εκπαιδευτή επιδρά στο συναισθηματικό κλίμα της ομάδας και επομένως αποκτά ιδιαίτερη αξία το στυλ του εκπαιδευτή, εάν αυτό είναι αυταρχικό ή δημοκρατικό. Όταν το στυλ του δασκάλου είναι **δημοκρατικό**, τότε προάγεται η αυθεντικότητα, η συνείδηση της ομάδας και η φιλία. Όταν το στυλ του είναι **αυταρχικό** τότε προκαλείται επιθετικότητα, θυμός και δυσφορία. Στη μετωπική διδασκαλία υπεισέρχεται μια τυπικότητα που δεν αφήνει αμεσότητα στη σχέση εκπαιδευτικού και μαθητή. Άρα οι σχέσεις που θα δημιουργηθούν σε μια εκπαιδευτική ομάδα σχετίζονται με τον δάσκαλο και ιδιαίτερα τον βαθμό που είναι διατεθειμένος και κατάλληλα εκπαιδευμένος ώστε να αποβάλει τον παραδοσιακό του ρόλο και να λειτουργήσει διευκολυντικά και εμπυχωτικά στη διεργασία της μάθησης.

Διερευνώντας πως είναι διαμορφωμένος ο χώρος και η διάταξη των καθισμάτων διαπιστώνουμε πως η διάταξή τους είναι σε σχήμα Π σε αντίθεση με τον παραδοσιακό τρόπο. Η **διαμόρφωση** του χώρου εκπαίδευσης και η **διάταξη** των **καθισμάτων** συνδέονται με το μοντέλο εκπαίδευσης. Η σχολική τάξη, η οποία αποτελείται από θέσεις των μαθητών **στοιχισμένες** και προσανατολισμένες απέναντι στον εκπαιδευτικό δείχνει ένα μη λεκτικό επίπεδο κυριαρχίας του εκπαιδευτικού στους μαθητές του και θυμίζει την μετωπική διδασκαλία και την αυθεντία του δασκάλου. Η ελεύθερη κίνηση του εκπαιδευτικού στο χώρο, ο οποίος χρησιμοποιεί όλο σχεδόν το χώρο της τάξης του σε μια διδακτική ώρα, σε σχέση με τους μαθητές που είναι καθηλωμένοι στα θρανία τους, κάθε άλλο παρά ισότιμη μπορεί να χαρακτηριστεί. Ο εκπαιδευτικός κυριαρχεί στη τάξη και, μάλιστα, μέσα σ' αυτήν προτιμά κάποια σημεία περισσότερο, σημεία που είτε τον διευκολύνουν στην επικοινωνία του με τους μαθητές είτε τον εξυπηρετούν στη διδασκαλία του εκάστοτε αντικειμένου. Ειδικότερα, ο χώρος που ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί συνήθως είναι το τμήμα της αίθουσας μπροστά από τον πίνακα και από τα θρανία των μαθητών, δηλαδή υπάρχει μια τάση του εκπαιδευτικού να προσανατολίζεται χωρικά στο εμφανέστερο σημείο της αίθουσας. Αυτός είναι ο χώρος από τον οποίο μπορεί να απευθύνεται σε όλους τους μαθητές, να αναπτύσσει μαζί τους οπτική επαφή και επικοινωνία, να τους ελέγχει ή να τους καθοδηγεί. Αντίθετα διατάξεις καθισμάτων που δεν θέτουν στο κέντρο τον δάσκαλο αλλά τις υποομάδες των μαθητών συνδέονται με το δημοκρατικό μοντέλο μάθησης. Σε αυτές τις διατάξεις ενισχύεται ο ανοικτός διάλογος των μαθητών, η αλληλεπίδραση των μαθητών και διασφαλίζεται η ψυχολογική άνεση του μαθητή. Η κατάλληλη επιλογή της θέσης των εκπαιδευομένων μέσα στον χώρο μπορεί να δώσει τη δυνατότητα σε όλα τα μέλη της ομάδας να συμμετέχουν ενεργά στη συζήτηση. Συνεπώς, η επικρατέστερη διάταξη των θρανίων, η οποία εξασφαλίζει και τη μέγιστη συμμετοχή των μαθητών, είναι το **ημικυκλικό** σχήμα, επειδή ο εκπαιδευτικός βρίσκεται σε ίση απόσταση από τα δύο άκρα του ημικυκλίου. Η διεύθυνση των θέσεων των εκπαιδευομένων είναι καθοριστική για τη συμμετοχή τους στη μάθηση. Για παράδειγμα, όταν οι εκπαιδευόμενοι κάθονται σε κύκλο είναι σημαντικό αυτοί που είναι περισσότερο ομιλητικοί να καθίσουν κοντά στον εκπαιδευτή, ενώ αυτοί οι οποίοι είναι λιγότερο ομιλητικοί να καθίσουν ακριβώς απέναντί του. Με τον τρόπο αυτόν διασφαλίζεται η μεγαλύτερη συμμετοχή όλων των εκπαιδευομένων.

Ενδιαφέρον θα είχε να ανιχνεύσουμε στον πίνακα την ύπαρξη **οπτικής επαφής** ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές. Η δασκάλα κοιτάζει προς την ομάδα των τριών αγοριών στα δεξιά της. Ίσως τους έχει καλέσει να απαντήσουν σε κάποια ερώτηση, κοιτώντας τους δείχνει το ενδιαφέρον της σε αυτά που λένε οι μαθητές με αποτέλεσμα να τους ενισχύει και να τους ενθαρρύνει, τους δίνει το έναυσμα να προσπαθήσουν περισσότερο. Άρα λοιπόν το βλέμμα εκπαιδευτικού που απευθύνεται στο μαθητή ο οποίος απαντά σε κάποια ερώτηση, δρα ενισχυτικά και τον ενθαρρύνει μη λεκτικά να συνεχίσει, ενώ η απομάκρυνση του βλέμματος ενδεχομένως να προκαλέσει εντύπωση αδιαφορίας και λανθασμένης απάντησης. Ένα βλέμμα μικρής διάρκειας που προέρχεται από τον εκπαιδευτικό, μπορεί να προσελκύσει θετικά το ενδιαφέρον του μαθητή, ενώ το παρατεταμένο βλέμμα δημιουργεί άγχος ή ανασφάλεια, διότι αποσπά το μαθητή από το περιεχόμενο της διδασκαλίας. Η παρατεταμένη οπτική επαφή τονίζει τον εξουσιαστικό ρόλο του εκπαιδευτικού, ο οποίος σε συνδυασμό με τη στάση του σώματός του, δημιουργεί αυταρχική ατμόσφαιρα, κάτι επίσης αρνητικό, αφού αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία από τους μαθητές.

Ένα ακόμα στοιχείο που θα μπορούσαμε να αναλύσουμε είναι η **στάση του σώματος** της δασκάλας, δηλαδή τη θέση του σώματος της εκπαιδευτικού σε σχέση με τους μαθητές. Παρατηρούμε ότι η δασκάλα έχει στραμμένη την πλάτη σε ορισμένους μαθητές, κάποιοι μαθητές βλέπουν το πρόσθιο τμήμα και κάποιοι το πλαϊνό τμήμα. Η άμεση στάση του σώματος προς τους μαθητές θεωρείται πιο θετική από την έμμεση, επομένως η τάση του εκπαιδευτικού να στρέφει το πλαϊνό μέρος του σώματός του προς τους μαθητές, δεν τους προδιαθέτει θετικά. Η στροφή του σώματος προς τους μαθητές δείχνει τη θετική συμπεριφορά του εκπαιδευτικού, ενώ η στροφή του **πλαϊνού** τμήματος του κορμού προς αυτούς, αφήνει οπωσδήποτε έξω από το οπτικό πεδίο περίπου τους μισούς μαθητές μιας τάξης, με τους οποίους, μη λεκτικά τουλάχιστον, δεν θα δείχνει να επικοινωνεί. Επομένως οι εκπαιδευτικοί που στέφουν το **πρόσθιο μέρος** του **σώματός** τους προς τους μαθητές, δημιουργούν σ' αυτούς θετικά συναισθήματα.

Παρατηρώντας τη γειτνιαστική, δηλαδή το **χωρικό προσανατολισμό** της δασκάλας βλέπουμε ότι βρίσκεται στο κέντρο της αίθουσας, όρθια μπροστά από την έδρα με το ένα χέρι ακουμπισμένο πάνω σ' αυτή και το άλλο κρατά το βιβλίο. Η χρήση της έδρας δεν δείχνει κάποιου είδους προσέγγιση στους μαθητές και θέτει φραγμούς στην επικοινωνία με τους μαθητές. Άρα η συστηματική **χρήση της έδρας** σηματοδοτεί ένα μονόδρομο επικοινωνίας, αφού δηλώνει την υπεροχή του εκπαιδευτικού. Πράγματι πολλές φορές ο εκπαιδευτικός στέκεται όρθιος πίσω από την έδρα και αυτός ο χωρικός προσανατολισμός θέτει εμπόδιο και δυσχεραίνει την επικοινωνία του με τους μαθητές. Επίσης στην αίθουσα διδασκαλίας ο εκπαιδευτικός συνηθίζει κατά τη διάρκεια της διδακτικής ώρας να μετακινείται στο χώρο, δείχνοντας προτίμηση σε ορισμένες περιοχές. Έτσι, σε μια αίθουσα όπου τελείται η μετωπική διδασκαλία, ο χώρος που χρησιμοποιείται περισσότερο είναι το πρόσθιο τμήμα και σπάνια ο χώρος πίσω από τα θρανία. Η χρήση ως επί το πλείστον του πρόσθιου τμήματος της τάξης σχετίζεται με τη μικρή συμμετοχή των μαθητών, γιατί η **απόσταση** που τηρεί ο εκπαιδευτικός από τους μαθητές είναι **μεγάλη**. Αντίθετα οι εκπαιδευτικοί που **στέκονται κοντά** στους μαθητές τους δραστηριοποιούν περισσότερο και θεωρούνται ιδιαίτερα φιλικοί. Οι μαθητές συμμετέχουν περισσότερο, όταν ο εκπαιδευτικός βρίσκεται ανάμεσά τους, και λιγότερο, όταν στέκεται μπροστά τους. Επιπλέον ο εκπαιδευτικός που χρησιμοποιεί επί το πλείστον το πρόσθιο τμήμα της τάξης απευθύνεται συνήθως σε μαθητές που κάθονται στις πρώτες σειρές των θρανίων. Ακόμη δεν μιλά καθόλου σ' αυτούς που βρίσκονται μακριά τους και στην περίπτωση που απευθύνεται στους τελευταίους, δεν δείχνει να αναπτύσσει διάλογο, αλλά προσπαθεί να επανέλθει στην επικοινωνία με τους μαθητές που κάθονται μπροστά και κοντά στην έδρα. Οι εκπαιδευτικοί που θέτουν το υπόβαθρο για μια επιτυχή μαθησιακή διαδικασία μέσω της μη λεκτικής τους συμπεριφοράς που αφορά το χωρικό προσανατολισμό, είναι εκείνοι που κινούνται μεταξύ των θρανίων των μαθητών και προσεγγίζουν και τους μαθητές που κάθονται και στα πίσω θρανία.

Βέβαια ο εκπαιδευτικός οφείλει να προσεγγίζει τους μαθητές **σεβόμενος τον προσωπικό χώρο** του κάθε μαθητή και να μην εισβάλλει επιθετικά ή κυριαρχικά στην προσωπική περιοχή του μαθητή. Η παραβίαση του προσωπικού χώρου του μαθητή επηρεάζει τη ψυχολογική του άνεση και του δημιουργεί συναισθήματα άγχους και απόσπασης προσοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην προκειμένη περίπτωση είναι ότι όταν ο εκπαιδευτικός μιλά σε κάποια απόσταση από το μαθητή, ο δεύτερος αναπτύσσει οπτική επαφή, όταν όμως πλησιάσει κοντά του, αποφεύγει το βλέμμα, δυσκολεύεται να απαντήσει ορθά σε κάποια ερώτηση. Επομένως η απόσταση του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι τέτοια ώστε να διευκολύνει την επικοινωνία του με τους μαθητές, να αναπτύσσει την προσωπική τους έκφραση και να διευκολύνει τη λεκτική τους συμπεριφορά.

Τώρα ας εστιάσουμε στο πρόσωπο της δασκάλας. Υποθέτω έχει κάνει μια ερώτηση προς τους μαθητές στα αριστερά του πίνακα και δείχνει να ακούει προσεκτικά την απάντησή τους. Φαντάζομαι πως ακόμα και αν η απάντηση είναι λανθασμένη δεν εμφανίζεται **αρνητική έκφραση** στο πρόσωπό της, αλλά περιμένει να ολοκληρώσει ο μαθητής τη σκέψη του. Στο πρόσωπό της διακρίνεται ηρεμία και γι' αυτό πιστεύω ότι η δασκάλα εκφράζεται κυρίως **θετικά** στους μαθητές της. Θεωρώ ότι η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού εξαρτάται από την **εκφραστικότητα του προσώπου** του και από τις κινήσεις του σώματός του. Μέσω αυτών των οδών ο εκπαιδευτικός εκδηλώνει το ενδιαφέρον του για τους μαθητές, διατηρεί μια ήρεμη και ευχάριστη ατμόσφαιρα στην τάξη και εκτονώνει πιθανές στιγμές έντασης.

Στον πίνακα του Winslow, σε αντίθεση με σήμερα αγόρια και κορίτσια κάθονται σε αντίθετες πλευρές στη τάξη, με εξαίρεση με το μικρό αγόρι και κορίτσι σε ένα πάγκο στη δεξιά πλευρά του πίνακα. Ίσως είναι αδέρφια, γιατί τα αδέρφια κάθονταν μαζί για να μοιράζονται τα ίδια βιβλία. Επίσης δεξιά τα παιδιά φορούν παπούτσια ενώ αριστερά είναι ξυπόλυτα. Οι μαθητές κάθονται λοιπόν σε ομάδες με βάση κάποια κριτήρια, όπως το φύλο, η καταγωγή. Η επιλογή της **σύνθεσης της ομάδας**, αν δηλαδή είναι **ομοιογενής** ή

ανομοιογενής και με βάση ποια κριτήρια σχηματίζονται επηρεάζει την πρόοδο των εργασιών της ομάδας. Οι ομάδες που έχουν συγκροτηθεί τυχαία και έχουν μικτή σύνθεση από άποψη εμπειριών, γνώσεων, γεωγραφικής προέλευσης, φύλου κ.α. λειτουργούν πιο αποδοτικά. Γιατί έτσι αποφεύγεται η δημιουργία υποομάδων από τα μέλη που ήδη γνωρίζονται ή έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις είναι δικαιολογημένη η δημιουργία ομάδων με βάση κάποιο κριτήριο, πχ ανά ηλικία, επαγγελματική ιδιότητα, πολιτισμική προέλευση, γνώση του θέματος κ.α. γιατί η ομοιογένεια ίσως αποτελέσει ένα χρήσιμο στοιχείο για την υλοποίηση των στόχων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Για παράδειγμα σε ένα πρόγραμμα κατάρτισης που αφορά τη χρήση υπολογιστών μέσα σε μια επιχείρηση ο εκπαιδευτής μπορεί να αξιοποιήσει τις διαφορετικές επαγγελματικές ειδικότητες. Επίσης μετά από ένα χρονικό διάστημα (λ.χ. αφού οι ομάδες έχουν εργαστεί 3-4 φορές με την ίδια σύνθεση) σκόπιμο είναι να αλλάξει η σύνθεσή τους, ώστε να γίνεται πληρέστερη η αλληλοαξιοποίηση των συμμετεχόντων.

Ο Winslow στη ζωγραφιά του έχει επιλέξει οι μαθητές να εργάζονται είτε μόνοι τους, είτε σε ομάδες των δυο ή τριών ατόμων. Αναρωτιόμαστε το **μέγεθος των ομάδων** επηρεάζει τη λειτουργία της ομάδας; Οι μεγάλες αριθμητικά ομάδες απαιτούν περισσότερη οργάνωση για τη διατήρηση της συνοχής τους. Εάν η ομάδα έχει είκοσι μέλη είναι καλύτερα η εργασία να εναλλάσσεται συχνά μεταξύ μικρών ομάδων και ολομέλειας. Σε ομάδα με τρία μέλη η ανταλλαγή κινδυνεύει να εξαντληθεί σύντομα. Σε ομάδα τεσσάρων υπάρχει κίνδυνος αδιέξοδης διαφωνίας; δύο έναντι δύο. Σε ομάδες με περισσότερα από πέντε μέλη μειώνεται η δυνατότητα άνετης παρέμβασης καθενός. Οπότε ο ιδανικός αριθμός μελών σε κάθε ομάδα είναι τα πέντε άτομα. Άρα οι μικρές ομάδες των πέντε ατόμων αξιοποιούνται επίσης για να επιτευχθεί η σύνδεση των εκπαιδευομένων μεταξύ τους και με τον εκπαιδευτή. Η εκπαίδευση σε μικρές ομάδες συμβάλλει επιπλέον στη μείωση άγχους, στη μείωση των εντάσεων και στην αντιμετώπιση των αντιστάσεων των εκπαιδευομένων απέναντι στη μαθησιακή διεργασία. Στη μικρή ομάδα εκφράζονται συχνότερα οι προβληματισμοί, το άγχος και οι ανησυχίες των εκπαιδευομένων απ' ότι στην ολομέλεια των είκοσι ατόμων, δημιουργώντας έτσι ένα υποστηρικτικό και ασφαλές περιβάλλον μάθησης.

Με μια προσεκτική παρατήρηση της ομάδας των τριών κοριτσιών στα δεξιά του πίνακα σου αφήνει την εντύπωση ότι το μεσαίο κορίτσι προσπαθεί να βοηθήσει το μικρότερης ηλικίας κορίτσι σε κάποιο μάθημα, πιθανόν να επεξεργάζονται ένα μαθηματικό πρόβλημα. Φανταζόμαστε ότι οι μεγαλύτεροι μαθητές, είτε περνούν τον χρόνο τους διαβάζοντας μόνοι τους, όπως τα δύο αγόρια που κάθονται μόνα τους, είτε διδάσκοντας έναν μικρότερο μαθητή. Μπορεί επομένως ένας δάσκαλος να αξιοποιήσει τις **ομάδες** στην εκπαίδευση συμβάλλοντας στην ανταλλαγή απόψεων, ιδεών και εμπειριών μεταξύ των εκπαιδευομένων δημιουργώντας ένα κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας. Οι εκπαιδευόμενοι μέσα στην ομάδα μπορούν πιο εύκολα να αλλάξουν στάσεις ακούγοντας τις διαφορετικές απόψεις και κριτικές για τις δικές τους ιδέες. Στην ομάδα εκφράζονται καλύτερα και σε ένα πιο ασφαλές περιβάλλον οι προβληματισμοί, το άγχος και οι ανησυχίες των εκπαιδευομένων. Η εκπαίδευση σε ομάδες αποτελεί το μέσο για τη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης, δίνοντας ευκαιρίες για συμμετοχή σε ανοικτό διάλογο. Στις ομάδες αναπτύσσεται περισσότερο το αίσθημα της συντροφικότητας από ότι στην παραδοσιακή τάξη.

Παρατηρούμε ότι στην τάξη είναι δώδεκα μαθητές. Πιστεύετε ότι αυτός ο μικρός αριθμός ισούται με τον αριθμό των παιδιών σχολικής ηλικίας στην κοινότητα; Δικαιολογείται αυτός ο αριθμός σε μια εποχή που η κάθε οικογένεια είχε περίπου επτά παιδιά; Που είναι οι υπόλοιποι μαθητές; Θα ήταν εύκολο να πούμε ότι ο Winslow δεν τους περιέλαβε στον πίνακα για να κρατήσει απλή τη ζωγραφική του. Η αλήθεια είναι ότι πολλά παιδιά εργάζονταν όλη μέρα είτε σε αγροκτήματα είτε σε εργοστάσια και το σχολείο ήταν προνόμιο για λίγα παιδιά. Οπότε πιθανόν να ήταν πιο ευχάριστο να είναι στο σχολείο από το να κάνουν όλες τις χειρωνακτικές δουλειές. Αυτό το συμπέρασμά μας δικαιολογείται αν παρατηρήσουμε ότι τα παιδιά φαίνεται να είναι συγκεντρωμένα στην εργασία τους. Όμως πόσο δελεαστική είναι η θέα έξω από τα παράθυρα; Νομίζει κανείς ότι τα λιβάδια και η ανοιξιτιάτικη φύση «γνέφουν» στους μαθητές να παρατήσουν τη μελέτη και να βγουν έξω να παίξουν. Επιπλέον πόσο αντίθετη είναι η σκοτεινή και άχαρη τάξη με την ηλιόλουστη μέρα που φαίνεται από το παράθυρο! Παρόλα αυτά τα παιδιά συνεχίζουν τις σχολικές τους εργασίες με ιδιαίτερο ζήλο. Φανταζόμαστε ότι διαβάζουν αποσπάσματα της παγκόσμιας λογοτεχνία, δοκίμια σχετικά με εφευρέσεις διάσημων ανθρώπων, περιγραφές από τα θαύματα της φύσης κ.α. Πόσο συναρπαστικός θα ήταν όλος αυτός ο κόσμος των ιδεών για τα παιδιά ενός απομονωμένου αγροτικού οικισμού; Μέσα από τη διδασκαλία θα μπορούσαν να ανακαλύψουν ένα θαυμαστό κόσμο που βρίσκεται πέρα από την τοπική κοινωνία στην οποία πιθανόν να ένιωθαν εγκλωβισμένοι. Αναρωτιόμαστε λοιπόν, ποιος πρέπει να είναι ο σκοπός της εκπαίδευσης, πώς ο δάσκαλος μπορεί να εμπλέξει ενεργά τους μαθητές στην εκπαιδευτική διαδικασία; Με αφορμή τις παραπάνω ιδέες καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο

δάσκαλος θα πρέπει να αφουγκραστεί τις πραγματικές εκπαιδευτικές **ανάγκες** και **προσδοκίες** των μαθητευόμενων, ώστε οι μαθητευόμενοι να εμπλέκονται με γνωστικά αντικείμενα που έχουν νόημα και άμεση πρακτική εφαρμογή για αυτούς. Σημαντικό είναι ο δάσκαλος να δημιουργήσει ένα κλίμα σεβασμού και εμπιστοσύνης ώστε να ενθαρρυνθούν οι εκπαιδευόμενοι να εκφράσουν ελεύθερα και αβίαστα τις προσδοκίες τους.

Ενδιαφέρον θα είχε να εστιάσουμε την προσοχή μας στη συμπεριφορά ορισμένων μελών της ομάδας ως προς το ενδιαφέρον τους στις δραστηριότητες της τάξης. Κοιτώντας την ομάδα των τριών αγοριών στα αριστερά του πίνακα διαπιστώνουμε ότι το μεσαίο αγόρι έχει αποσυρθεί από τις δραστηριότητες της ομάδας του. Πιθανόν ο μαθητής να εκδηλώνει αδιαφορία στο μάθημα γιατί η δασκάλα διατυπώνει νοήματα – ιδέες που δεν είναι κατανοητές για αυτόν ή μπορεί και να χρησιμοποιεί λέξεις άγνωστες στο μαθητή, να μιλάει γρήγορα ή να είναι ασαφής, ή να μην ακούγεται καθαρά. Εκπαιδευτές που δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα τέτοιο μαθητή με προκατάληψη ή να τον χαρακτηρίσουν ως «δύσκολο» ή «δυσπροσάρμοστο» στην ομάδα του. Ωστόσο, είναι δυνατόν οι **«δύσκολοι» ρόλοι** που εμφανίζουν ορισμένοι μαθητές να είναι διαφωτιστικοί για τον εκπαιδευτή, επειδή στην ουσία εκφράζουν συνολικά τη διάθεση και τη στάση της ομάδας απέναντι σε όσα συμβαίνουν. Έτσι βοηθούν τον εκπαιδευτή να κατανοήσει τα συναισθήματα που βιώνει η ομάδα και να λειτουργήσει ανάλογα. Για παράδειγμα σε μια εκπαιδευτική ομάδα ορισμένοι εκπαιδευόμενοι βιώνουν έντονο άγχος κάθε φορά που καλούνται να εκφράσουν τη γνώμη τους. Άλλοι προβάλλουν αντιστάσεις σε κάθε δραστηριότητα την οποία δεν έχουν προτείνει οι ίδιοι. Συνήθως οι μορφές αντίστασης των εκπαιδευόμενων εκφράζονται με στάσεις και συμπεριφορές, όπως είναι η μονοπώληση του ενδιαφέροντος της ομάδας από ορισμένα μέλη, η δημιουργία υπό-ομάδων, η επιδεικτική σιωπή και απόσυρση ορισμένων εκπαιδευόμενων από τις δραστηριότητες της ομάδας κ.α., ανάλογα με τους ρόλους που το κάθε μέλος υιοθετεί. Επιπλέον, μια πολύ σημαντική δυσκολία των εκπαιδευτών είναι η ικανότητά τους να διαχειριστούν τις δικές τους αντιδράσεις όταν αντιμετωπίζουν «δύσκολους» εκπαιδευόμενους σε μια ομάδα. Ο εκπαιδευτής πρέπει να κατανοεί πρώτα τα δικά του συναισθήματα και να μπορεί να τα διαχειρίζεται κατάλληλα. Με τον τρόπο αυτόν θα μπορέσει να αποφύγει τη «βίαιη» αντίδραση στις προκλήσεις, τις οποίες δέχεται από τους «δύσκολους» εκπαιδευόμενους, και θα καταφέρει να αντιμετωπίσει τη συμπεριφορά τους αποφεύγοντας να χαρακτηρίσει τα πρόσωπα, οι οποίοι θα μπορούσαν εύκολα να κατηγορηθούν από την ομάδα ότι παρακωλύουν το έργο της. Επομένως κατανοώντας ο εκπαιδευτής ορισμένες συμπεριφορές, που δυσχεραίνουν τη λειτουργία της ομάδας θα βοηθήσει την ομάδα να λειτουργήσει αποτελεσματικά διασφαλίζοντας το κλίμα ασφάλειας και εμπιστοσύνης στις ομάδες.

Επιπλέον η τάξη φαίνεται να είναι σκοτεινή και άχαρη. Το **φυσικό περιβάλλον** μέσα στο οποίο επιτυγχάνεται η μάθηση, δηλ. η σχολική τάξη, η διάταξη των θέσεων των μαθητών, η φωτεινότητα και η ακουστική της τάξης δεν θα πρέπει να δυσχεραίνουν τη μετάδοση των «μηνυμάτων» και να επηρεάζουν αρνητικά την επικοινωνία. Θα πρέπει συνεπώς οι μαθητές να κάθονται με τέτοιο τρόπο, ώστε όλοι να βλέπουν και να ακούνε καλά τον εκπαιδευτικό, η αίθουσα θα πρέπει να είναι ευήλια και ευάερη και να μην διαταράσσεται από εξωτερικούς θορύβους. Επιπλέον η ομιλία του δασκάλου θα πρέπει να εκπέμπει ζεστασιά, να είναι ενδιαφέρουσα, να διεγείρει την περιέργεια της μάθησης, ενώ ο τρόπος που θα ειπωθεί κάτι, να προσελκύει το ενδιαφέρον.

Κλείνοντας από την παρούσα δραστηριότητα οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι η διδασκαλία, ως μια επικοινωνιακή διαδικασία και σχέση, χαρακτηρίζεται από στατικά και δυναμικά στοιχεία. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας είναι ως ένα βαθμό δεδομένο και δύσκολα τροποποιείται. Εκείνο, όμως, που χαρακτηρίζει τη διδασκαλία ως δυναμική επικοινωνία, είναι η σχέση. Για να μπορούν, δηλαδή, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά και να καθορίζουν την πορεία της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας, δεν αρκεί το αντικείμενο διδασκαλίας. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η επικοινωνιακή σχέση μέσα από την οποία θα διαμορφώσουν στο συγκεκριμένο χώρο ένα άνετο μαθησιακό περιβάλλον, το οποίο θα τους παράσχει τη δυνατότητα για μια ενεργό, ευχάριστη και συλλογική συμμετοχή στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία.

Ε. Ματσαγγούρα, Καθηγήτρια Πληροφορικής